

Декларація про безпеку шкіл Програма дій

Глобальна коаліція на

**захист навчальних
закладів від нападів**

Про Глобальну коаліцію на захист навчальних закладів від нападів

Цей документ опубліковано Глобальною коаліцією на захист навчальних закладів від нападів (GCPEA) – міжорганізаційною коаліцією, створеною у 2010 році організаціями, які працюють у галузі освіти в надзвичайних ситуаціях та в умовах конфлікту, а також у сферах вищої освіти, захисту, міжнародних норм у сфері прав людини та гуманітарного права, і які занепокоєні постійними нападами на навчальні заклади, на їхніх студентів та співробітників в країнах, що страждають від конфліктів та нестабільності. GCPEA об'єднує наступні організації: Article 36, Рада з надання допомоги вченим у небезпеці (CARA), «Женевський заклик», Human Rights Watch, Інститут міжнародної освіти, Норвезька рада у справах біженців, Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН), Захист освіти в умовах нестабільності та конфлікту (PEIC, програма організації «Освіта - понад усе»), «Врятуймо дітей», Мережа підтримки наукових фахівців, які працюють в умовах ризику (The Scholars at Risk Network), Міжнародний фонд допомоги студентам та вченим (SAIH), Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та «Діти війни» Голландія (War Child Holland).

GCPEA є проектом неприбуткової організації Центр «Тайдс» (Tides Center), код реєстрації 501(c)(3).

Цей документ існує незалежно від окремих організацій-учасників Керівного комітету GCPEA і не обов'язково відображає погляди організацій-учасників Керівного комітету.

Подяка

GCPEA із вдячністю відзначає щедру підтримку уряду Норвегії, PEIC (програми організації «Освіта - понад усе»), організації Article 36 та анонімного спонсора.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Декларація про безпеку шкіл.....	7
План дій.....	8
1. Захист шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів – з використанням <i>Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів</i>	9
Керівні питання та рекомендації.....	9
Приклади	12
Демократична Республіка Конго: Положення міністерської директиви щодо заборони на реквізицію шкіл	12
Філіппіни: Положення національного законодавства щодо захисту навчальних закладів від використання у військових цілях	12
Колумбія: Використання навчальних закладів у військових цілях характеризується як порушення принципів розмежування та обережності у порядку військових дій	12
Нова Зеландія: Положення щодо захисту навчальних закладів у проекті посібника Закону про збройні сили	12
Швейцарія: Положення щодо захисту навчальних закладів у проекті посібника Закону про військовий конфлікт для збройних сил	12
Данія: Положення військового посібника з права збройних сил щодо захисту навчальних закладів	13
Непал, Шрі-Ланка та М'янма: Припинення використання навчальних закладів сторонами конфлікту шляхом укладання мирних угод.....	13
Центральноафриканська Республіка: Захист шкіл від використання у військових цілях миротворчими силами ООН та поліцією у директиві Організації Об'єднаних Націй	13
Центральноафриканська Республіка: Застережні заходи щодо використання миротворців ООН та поліції для забезпечення безпеки навчальних закладів у директиві Організації Об'єднаних Націй	13
Об'єднані Нації: Аналіз прикладу використання шкіл у військових цілях у навчальних матеріалах для миротворців ООН щодо захисту дітей	14
Люксембург: Зобов'язання щодо включення <i>Вказівок</i> у законодавство та військову доктрину	14
Словенія: Зобов'язання щодо включення <i>Вказівок</i> у військові навчальні програми та концепції реформування сектору безпеки ЄС та НАТО.....	14
Італія: Зобов'язання щодо включення <i>Вказівок</i> у вітчизняне законодавство та військову доктрину	15
Норвегія: Забезпечення цивільного характеру об'єктів подвійного використання у випадку збройного конфлікту	15
Еквадор: Недоторканість студентських містечок університетів та покарання у випадку невиконання.....	15
Корисні посилання	15

2. Збір даних та допомога жертвам нападів на освітні установи, їх учнів/студентів та співробітників під час збройного конфлікту	16
Керівні питання та рекомендації	17
Приклади	18
Інструкція ООН щодо типу необхідної інформації для документування нападів на школи та пов'язаних з ними осіб, що знаходяться під захистом, у рамках Резолюції Ради Безпеки 1998 (2011)	18
Співробітництво між представниками цивільних громадян та військовими у сфері моніторингу тиску по відношенню до навчальних закладів під час Грузино-абхазького конфлікту	19
Роль миротворчих батальйонів ООН у моніторингу грубих порушень прав дітей, в тому числі нападів на школи	19
Корисні посилання	19
3. Посилення захисної ролі освіти у збройному конфлікті:	20
Керівні питання та рекомендації	20
Приклади	22
Африканський Союз: Захист шкіл від нападів та чутлива до конфлікту освіта в Стратегії континентальної освіти для Африки на 2016-2025 роки	22
Палестина: Застосування стратегій зменшення наслідків кризи та ризиків надзвичайних ситуацій для захисту шкіл, учнів та вчителів, які перебувають у зоні ризику таких нападів у Секторі Гази	23
Сомалі: Інтерактивне навчання з використанням навчальних радіопрограм	24
Нігерія: Альтернативна освіта для студентів, вимушено переміщених у зв'язку з конфліктом	24
Нігерія: Заява Директора з питань освіти Міністерства оборони на Конференції з питань безпеки шкіл у Буенос-Айресі	24
Непал: Узгодження кодексів поведінки щодо захисту шкіл	25
Корисні посилання	26
4. Сприяння обміну та зміцненню політичної підтримки захисту навчальних закладів під час збройних конфліктів на міжнародних форумах:	27
Керівні питання та рекомендації	27
Приклади	29
Аргентина: Проведення Другої міжнародної конференції з безпеки шкіл	29
Нова Зеландія: Заява, що заохочує підтримку <i>Вказівок</i> у Раді Безпеки ООН	29
Малайзія: Заява про затвердження Декларації про безпеку шкіл в Раді Безпеки	29
Нігерія: Заява щодо ухвалення Декларації про безпеку шкіл в Раді Безпеки	30
Африканський Союз: Заклик Ради миру і безпеки Африканського союзу щодо підтримки <i>Вказівок</i>	30
Сьєрра-Леоне, Замбія та Норвегія: Підтримка регіонального практичного семінару із впровадження <i>Вказівок</i>	30

5. Відповідальність за напади на навчальні заклади, їх учнів/студентів та співробітників під час збройного конфлікту	31
Керівні питання та рекомендації	31
Приклади.....	32
Аргентина: Пряме згадування про освітні установи у визначенні військових злочинів	32
Демократична Республіка Конго: Судовий розгляд стосовно ймовірного злочинця, що підозрюється у нападах на освітні установи	32
Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії: Обвинувальний акт проти підозрюваних у нападах на освітні установи	32
Комісія з розгляду претензій Еритреї та Ефіопії: Компенсація за напади на школи.....	33
Міжнародний кримінальний суд: Визнання зруйнованої школи репрезентованою жертвою у справі проти Томаса Лубанги	33
Європейський суд з прав людини: Судове рішення у справі про напад на школу в Беслані, Російська Федерація, у 2004 році.....	34
Корисні посилання.....	34
Додатки	35
ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО БЕЗПЕКУ ШКІЛ	35
ВКАЗІВКИ ІЗ ЗАХИСТУ ШКІЛ ТА УНІВЕРСИТЕТІВ ВІД ВИКОРИСТАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	37

ВСТУП

Цей План дій спрямований на надання **урядам** невичерпного переліку пропозицій, рекомендацій та прикладів, покликаних допомогти їм у процесі визначення відповідного способу реалізації зобов'язань, прийнятих шляхом ухвалення Декларації про безпеку шкіл. Також він може допомогти іншим зацікавленим сторонам, таким як **міжнародні або державні організації**, які працюють у галузях, що мають відношення до Декларації про безпеку шкіл (безпека, освіта, міжнародне право), та які можуть бути залучені до підтримки ухвалення або реалізації Декларації.

Цей План дій не є вичерпним переліком заходів, необхідних для реалізації Декларації про безпеку шкіл. Цей План визнає, що різні зобов'язання, які містяться в Декларації про безпеку шкіл, відображають різні реалії та можливості для дій, в залежності від конкретної ситуації, можливостей та ролі кожної країни, яка схвалює Декларацію. З цієї причини План дій дає огляд широкого кола можливих заходів (політичних, економічних, програмних) та містить приклади та ключові ресурси, які в подальшому можуть бути використані як вказівки або стимули. GCPPEA закликає держави розглянути повний спектр керівних питань, рекомендацій та прикладів, незалежно від того, чи приймають їхні збройні сили безпосередню участь у бойових діях у даний час.

GCPPEA буде продовжувати документувати передовий досвід захисту школярів, вчителів та шкіл від нападів та використання у військових цілях, зокрема конкретні заходи та практики, що з'являться протягом найближчих місяців та років, оскільки все більше і більше держав починають реалізацію Декларації про безпеку шкіл і використовують *Вказівки щодо захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів («Вказівки»)*. Нові приклади передового досвіду будуть представлені на веб-сайті GCPPEA.¹

¹ <http://www.protectingeducation.org>

Декларація про безпеку шкіл

Декларація про безпеку шкіл є політичним інструментом, за допомогою якого держави визнають повний спектр проблем, з якими стикається освіта під час збройних конфліктів, і зобов'язуються краще захищати студентів, співробітників та освітні установи під час війни. Декларація була розроблена за ініціативи Норвегії та Аргентини шляхом консультацій з державами у Женеві та була відкрита для ухвалення на конференції з питань безпеки шкіл 29 травня 2015 року у Норвегії (Осло).

Декларація описує негайні та довгострокові наслідки нападів на навчальні заклади та використання шкіл та університетів у військових цілях для студентів, вчителів та громад, які живуть у ситуаціях збройного конфлікту. Це контрастує з позитивною та захисною роллю, яку освіта може відігравати під час збройних конфліктів, що підкреслює важливість ключових механізмів, інструментів та ініціатив, які сприяють захисту навчальних закладів від нападу, зокрема виконанню відповідних резолюцій Ради Безпеки ООН та Механізму моніторингу та звітування ООН про серйозні порушення прав дітей. Зокрема, Декларація передбачає ряд конкретних зобов'язань щодо захисту навчальних закладів під час збройного конфлікту, в тому числі: документування жертв та шкоди в результаті нападів на студентів, працівників освіти та освітні об'єкти; надання допомоги потерпілим; підтримка розробки гуманітарних програм, що сприяє продовженню освіти під час військових дій. Важливо відзначити, що, приєднавшись до Декларації, держави схвалюють і зобов'язуються використовувати *Вказівки щодо захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів*.

Визнаючи, що конфліктуючі сторони незмінно стикаються із складними дилемами, у *Вказівках* пропонуються практичні рекомендації, які допоможуть зменшити використання навчальних закладів у військових цілях та пом'якшити вплив, який ця практика може мати на безпеку та освіту студентів. *Вказівки* було розроблено у результаті кількарічних консультацій з урядами, збройними силами та міжнародними організаціями; у 2012 році цей процес очолила Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів (GCPEA); *Вказівки* були остаточно доопрацьовані під керівництвом Норвегії та Аргентини у грудні 2014 року. *Вказівки* не є обов'язковими до виконання та не створюють нових міжнародно-правових зобов'язань. Натомість, вони спрямовані на стимулювання добровільної зміни поведінки, спираючись на існуючу практику з метою кращого забезпечення цивільного характеру навчальних закладів та кращого їх захисту від нападів.

У травні 2017 року Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй Антоніу Гутерреш у своїй доповіді на Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй про захист цивільних осіб у збройному конфлікті (S/2017/414) закликав всі держави-учасниці ухвалити Декларацію про безпеку шкіл.

Оновлений список ухвалень Декларації про безпеку шкіл доступний на веб-сайті Міністерства закордонних справ Норвегії:

<https://www.regjeringen.no/en/topics/foreign-affairs/development-cooperation/protecting-education-endorsed/id2460245/>

Держави можуть ухвалити Декларацію про безпеку шкіл у будь-який момент шляхом оголошення свого ухвалення під час офіційного (протокольного) засідання на багатосторонньому форумі або шляхом направлення листа про ухвалення норвезькому уряду, який наразі діє в якості депозитарія ухвалень, через свої дипломатичні представництва або безпосередньо за адресою:

Seksjon.for.humanitaere.sporsmal@mfa.no. Не існує встановленого правила щодо того, хто повинен підписувати лист про ухвалення, за умови, що така особа має повноваження здійснювати зобов'язання від імені всього уряду.

ПРОГРАМА ДІЙ

Декларація про безпеку шкіл окреслює ряд зобов'язань, які стосуються п'яти основних напрямків реалізації:

1. Захист шкіл та університетів від військового використання під час збройного конфлікту:

«Ми схвалюємо *Вказівки щодо захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів* та будемо: використовувати ці *Вказівки* та впровадити їх використання у внутрішню політику та робочі плани, настільки, наскільки це буде можливо і доцільно».

2. Збір даних та реагування на напади на навчальні заклади, студентів та співробітників під час збройних конфліктів:

«Прикладати всі зусилля на державному рівні для збору достовірних відповідних даних про напади на навчальні заклади, про жертви нападів та про використання шкіл та університетів у військових цілях під час збройних конфліктів, в тому числі, за допомогою існуючих механізмів моніторингу та звітування; сприяти такому збору даних; і надавати допомогу потерпілим на недискримінаційній основі».

3. Посилення захисної ролі освіти у збройному конфлікті:

«Розробити, запровадити та сприяти застосуванню підходів до навчання «з урахуванням можливих наслідків конфліктів» у міжнародних гуманітарних програмах та програмах розвитку, а також, за потреби, на державному рівні. Прагнути до забезпечення безперервності освіти під час збройних конфліктів, підтримувати відновлення навчальних закладів і, якщо це можливо, забезпечувати та сприяти міжнародному співробітництву та підтримці програм, спрямованих на запобігання або реагування на напади на навчальні заклади, в тому числі з метою реалізації цієї декларації».

4. Сприяння обміну та зміцненню політичної підтримки захисту навчальних закладів під час збройних конфліктів на міжнародних форумах:

«Підтримувати зусилля Ради Безпеки ООН у справах дітей та збройних конфліктів та Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей у збройних конфліктах, а також інших відповідних органів, установ та агенцій системи ООН; регулярно проводити зустрічі, запрошуючи відповідні міжнародні організації та представників громадянського суспільства, для розгляду реалізації цієї Декларації та використання *Вказівок*».

5. Відповідальність за напади на навчальні заклади, студентів та співробітників під час збройного конфлікту:

«Розслідувати повідомлення про порушення застосовного національного та міжнародного права та, за необхідності, належним чином притягувати до відповідальності винних».

1. ЗАХИСТ ШКІЛ ТА УНІВЕРСИТЕТІВ ВІД ВИКОРИСТАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ - З ВИКОРИСТАННЯМ *ВКАЗІВОК ЩОДО ЗАХИСТУ ШКІЛ ТА УНІВЕРСИТЕТІВ ВІД ВИКОРИСТАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ*

Ми схвалюємо *Вказівки щодо захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройного конфлікту* та будемо:

- Використовувати *Вказівки* та впроваджувати їх у внутрішню політику та робочі плани, наскільки це можливо і доцільно;

У більшості країн, які постраждали від конфліктів протягом останнього десятиліття, збройні сили використовували школи та університети у військових цілях, наприклад, для розташування баз, казарм, складів зброї та місць утримання під вартою. Подібна практика може перетворити навчальні заклади на військові цілі, піддаючи студентів та персонал потенційно руйнівним наслідкам нападу. Загалом, присутність у школах озброєних формувань чи збройних сил перешкоджає зусиллям щодо забезпечення безперервності освіти під час військових дій.²

Резолюції Ради Безпеки ООН 2143 (2014) та 2225 (2015) закликають всі держави вживати конкретних заходів для утримання від використання шкіл у військових цілях з порушенням міжнародного права. *Вказівки* пропонують практичне керівництво з допомоги сторонам конфлікту **зменшити використання навчальних закладів у військових цілях та пом'якшити вплив, який ця діяльність може мати на студентів, викладачів та навчальні заклади**. *Вказівки* не створюють нових міжнародно-правових зобов'язань, а швидше націлені на зміну існуючої практики з метою більш ефективного забезпечення цивільного характеру навчальних закладів, а, отже, і їх захисту від нападів.

Керівні питання та рекомендації

Зобов'язання щодо використання *Вказівок* у внутрішній політиці та робочих планах, як це визначено в Декларації про безпеку шкіл, узгоджується з метою *Вказівки 6*, в якій пропонується включити *Вказівки*, наприклад, у військову доктрину, посібники, правила ведення бойових дій, оперативні накази та інші засоби поширення інформації, наскільки це можливо і доцільно. *Вказівка 6* також наголошує, що сторони конфлікту повинні визначити найбільш відповідний спосіб для реалізації вищевказаного.

Вказівки є керівними принципами відповідальної практики та мають бути запроваджені та узгоджені із обставинами кожною зі сторін, що їх ухвалила. На відміну від буквального включення *Вказівок* у внутрішню нормативно-правову базу, «впровадження *Вказівок* у внутрішню політику та робочі плани» слід розуміти, як забезпечення збройними силами наступного:

- Розуміння потенційних ризиків, а також короткострокових та довгострокових наслідків, які можуть настати через їхні дії, для безпеки студентів, вчителів та навчальних закладів у цілому;
- Впровадження чітких інструкцій щодо або заборони використання навчальних закладів для військових цілей за будь-яких обставин, або їх використання за крайньої необхідності протягом мінімального необхідного періоду часу, а також у випадку, якщо вказані об'єкти більше не функціонують як навчальні заклади;

² Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів, *Уроки Війни – 2015: Використання шкіл та університетів у військових цілях під час збройного конфлікту*, 2015 р.

- Надання вказівок, щоб їхні дії під час збройного конфлікту – будь то наступальні чи оборонні дії – забезпечували захист навчальних закладів від нападів, якщо це можливо; та
- Надання вказівок щодо взаємодії та координації роботи з цивільними органами влади та їхніми представниками з метою відновлення або продовження навчального процесу, незважаючи на конфлікт.

Нижче наведено невичерпний перелік керівних питань та рекомендацій, які можуть допомогти державам та іншим зацікавленим сторонам вивчити існуючу внутрішню нормативно-правову базу для виявлення способів зміцнення та уточнення захисту навчальних закладів від нападів та використання у військових цілях, з дотриманням рекомендацій, викладених у *Вказівках*:

- ☐ У яких конфліктних ситуаціях **розгортаються** або **імовірно будуть розгорнуті** ваші національні збройні сили, і в **якому об'ємі**?

- ✓ **Рекомендація:** при плануванні військових операцій здійснювати оцінку потенційних ризиків проведення таких операцій для навчальних закладів, студентів та вчителів (*Вказівки* та інструментарій GSCEA «Впровадження *Вказівок*»³ можуть слугувати корисним джерелом інформації для здійснення зазначеної оцінки ризику), а також ризиків того, що збройними силами, можливо, знадобиться використовувати навчальні заклади в якості баз, казарм чи інших військових об'єктів.

- ☐ Чи існують якісь положення чи елементи внутрішньодержавної політики чи будь-які робочі плани, які **прямо стосуються використання та/або реквізиції навчальних закладів** (покинутих або діючих) збройними силами під час військового конфлікту, та/або способів збереження цивільного характеру вказаних об'єктів?

- ✓ **Рекомендація:** прояснити політику вашого уряду щодо використання шкіл та університетів у військових цілях під час збройних конфліктів та **зробити вказані норми чіткими для виконання**, якщо це ще не зроблено.
- ✓ **Рекомендація:** при уточненні політики вашого уряду щодо використання навчальних закладів у військових цілях, **розглянути питання про заборону будь-якого використання навчальних закладів** збройними силами під час збройних конфліктів **або, як мінімум, обмежити військове використання** лише до тих навчальних закладів, що були покинуті чи не функціонують, і у ситуаціях крайньої необхідності та на якнайкоротший термін. (Практичні поради можна знайти у *Вказівках* 1 і 2).
- ✓ **Рекомендація:** у програми **військових навчань** та навчальні посібники включити практичні сценарії, **що ілюструють політику урядів щодо використання шкіл у військових цілях** (повна заборона чи обмеження), а також заходи, які збройні сили можуть вживати для зменшення потенційних ризиків для місцевих учнів та викладачів внаслідок поточного чи минулого використання навчальних закладів у військових цілях. (Практичні поради містяться у *Вказівці* 2 та в інструментарії GSCEA «Впровадження *Вказівок*»⁴).
- ✓ **Рекомендація:** якщо ваші **збройні сили в даний час використовують школи чи університети під час збройного конфлікту**, забезпечити оперативні заходи для **виправлення ситуації** згідно з політикою уряду щодо використання навчальних закладів у військових цілях під час збройного конфлікту.

³ Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів, Впровадження *Вказівок*: Інструментарій для забезпечення розуміння та реалізації *Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів*, 2017 р.

⁴ Див. вищенаведений документ (3).

- ☐ Чи отримують державні збройні сили вказівки або навчання **щодо спеціальних запобіжних заходів, які вони можуть застосувати перед здійсненням нападу на школу чи університет, що використовуються протиборчою силою у військових потребах (і як наслідок, перетворюються на військову ціль)?**

- ✓ **Рекомендація:** до програми військових навчань, у тому числі, до навчальних посібників, включити практичні сценарії, які ілюструють особливі **запобіжні заходи, які збройні сили могли б застосувати перед здійсненням нападу на школу чи університет, які стали військовою цілью**. Це може бути включено, наприклад, до навчальних курсів, пов'язаних з принципами розмежування, запобігання та пропорційності при нападі. (Практичні поради містяться у *Вказівці 4* та в інструментарії GCPEA «Впровадження *Вказівок*»⁵).
- ✓ **Рекомендація:** надавати інформацію про попередні напади на навчальні заклади або їх використання у військових цілях у зонах, які постраждали від конфліктів, де діють ваші збройні сили, особам, що залучені до планування та виконання операцій. Це дозволить їм розглянути **потенційний сукупний вплив подальших нападів на навчальні заклади або їх використання у військових цілях у цій зоні** та вжити відповідних заходів із запобігання збільшення існуючої вразливості та потенційного погіршення довгострокового впливу конфлікту на освітні процеси у цій зоні.

- ☐ На випадок відсутності у національних збройних сил іншої прийнятної альтернативи, окрім використання навчального закладу для військових цілей, чи існують **протоколи або заходи для забезпечення того, щоб після його звільнення військовими цей навчальний об'єкт міг безпечно функціонувати та знову сприйматися в якості цивільного об'єкту?**

- ✓ **Рекомендація:** в рамках урядової цивільно-військової координації, розробка чітких вказівок щодо взаємодії збройних сил та відповідних цивільних суб'єктів (урядових, неурядових чи міжнародних) з метою забезпечення адекватної **оцінки безпеки навчальних об'єктів, які використовувались у військових цілях або піддавались нападам** і, при необхідності, їх відновлення до їх повторного відкриття. (Практичні поради містяться у *Вказівці 2*).
- ✓ **Рекомендація:** забезпечити, щоб участь **збройних сил у діяльності, пов'язаній з відновленням навчальних закладів під час збройного конфлікту, мимоволі не призвела до того, що інші сторони конфлікту почнуть сприймати ці об'єкти як військові цілі**. Діалог з відповідними цивільними структурами, які працюють в рамках цивільно-військової взаємодії, є ключовим елементом в оцінці та зменшенні такого ризику.

- ☐ Чи **забезпечують національні збройні сили безпеку навчальних закладів у зонах, що постраждали від конфліктів? Якщо так, то за яких обставин та з якими можливостями/повноваженнями?**

- ✓ **Рекомендація:** забезпечити, щоб рішення щодо використання збройних сил для захисту навчальних закладів ґрунтувались на ретельній **оцінці ризику/користі** та узгоджувались із відповідними органами влади, зокрема, Міністерством освіти. (Практичні поради містяться у *Вказівці 5*).

⁵ Див. вищенаведений документ (3).

Приклади

У «Коментарях до *Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях*»⁶, опублікованих GSCEA, а також у звіті Human Rights Watch «*Захист шкіл від використання у військових цілях: Закон, Політика та Військова доктрина*»⁷ від 2017 року містяться наступні приклади:

Демократична Республіка Конго: Положення міністерської директиви щодо заборони на реквізицію шкіл

«[...] ті, хто будуть визнані винними в одному із вказаних нижче порушень, понесуть суворі кримінальні та дисциплінарні покарання: ... реквізиція шкіл ... у військових цілях».⁸

Філіппіни: Положення національного законодавства щодо захисту навчальних закладів від використання у військових цілях

«Громадська інфраструктура, така, як школи ... не повинна використовуватись у військових цілях, а саме для розташування командних пунктів, казарм, окремих підрозділів та складів постачання ...».⁹

Колумбія: Використання навчальних закладів у військових цілях характеризується як порушення принципів розмежування та обережності у порядку військових дій

«Зважаючи на норми міжнародного гуманітарного права, випадки, коли командувач займає або дозволяє підпорядкованим йому підрозділам займати ... державні установи, такі як навчальні заклади, вважаються очевидним порушенням Принципу розмежування та Принципу обережності при здійсненні нападу а, отже, і серйозним правопорушенням».¹⁰

Нова Зеландія: Положення щодо захисту навчальних закладів у проекті посібника Закону про збройні сили

«[Сили оборони Нової Зеландії (NZDF)] мають право використовувати будівлі навчальних закладів у військових цілях виключно у випадках крайньої необхідності. У таких випадках слід вжити усіх можливих заходів, щоб: (а) цивільні особи та, зокрема, діти, були захищені від наслідків нападу противника на навчальні заклади, в тому числі, за необхідності, слід вивести зазначену категорію осіб за межі вказаних зон; (б) зазначене використання тривало протягом мінімального необхідного періоду часу; (в) негативні наслідки для дітей, зокрема що стосується їх права на освіту, було зведено до мінімуму».¹¹

Швейцарія: Положення щодо захисту навчальних закладів у проекті посібника Закону про військовий конфлікт для збройних сил

«Використання навчальних закладів повинно здійснюватися з особливою обережністю. Їх знищення може призвести до особливо тяжких наслідків для людей та майбутнього країни. Крім того, у школах присутні діти, які потребують додаткового захисту через свою вразливість. Окрім цього, університети та інші вищі навчальні заклади часто представляють собою або містять у собі значні культурні цінності. Тому, застосовуючи принципи обережності та пропорційності, навчальним закладам слід приділяти особливу увагу. Слід уникати їх використання у військових цілях».¹²

⁶ Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів, Коментар до *Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів*, 2015 р., стор. 14-17.

⁷ Human Rights Watch, *Охорона навчальних закладів від використання у військових цілях: Закон, політика та військова доктрина*, 2017 р.

⁸ Міністерська директива щодо виконання Плану дій, Департамент національної оборони та ветеранів, NoVPM/MDNAC/CAB/2089/2012, 3 листопада 2012 р.

⁹ ЗР № 7610, Закон про посилення стримування та спеціального захисту від насильства над дітьми, експлуатації та дискримінації, а також покарань за його порушення та ін., 17 червня 1992 р., Ст. X (22)(e).

¹⁰ Наказ Головного командувача військовими силами, від 6 липня 2010 р., Офіційний документ № 2010124005981/CGFM-CGING- 25.11.

¹¹ Проект Посібника Закону про збройні сили (Друге видання), том 4.

¹² Посібник Швейцарських збройних сил стосовно закону про військовий конфлікт, оновлений проект.

Данія: Положення військового посібника з права збройних сил щодо захисту навчальних закладів

«Захист дітей передбачає повагу до права дітей на освіту і т.д., у тому числі у зонах, що постраждали від конфліктів [...] Слід обмежити використання шкіл та інших навчальних закладів з метою підтримки військових операцій Данії. Особлива увага до шкіл обумовлена значними наслідками їх військового використання, не лише з огляду на безпосередній ризик для життя дітей та молоді, які можуть перебувати на територіях таких шкіл і поблизу них, а також і з огляду на більш довгострокові наслідки для дітей шкільного віку».¹³

Непал, Шрі-Ланка та М'янма: Припинення використання навчальних закладів сторонами конфлікту шляхом укладання мирних угод

«Обидві сторони конфлікту погоджуються гарантувати, що право на освіту не буде порушуватись. Вони погоджуються негайно припинити такі дії, як захоплення навчальних закладів та їх використання [...], та не створювати армійських казарм у спосіб, що може негативно позначитися на школах [...]».¹⁴

«Шкільні приміщення, окуповані будь-якою Стороною, мають бути звільнені та повернуті до подальшого використання за призначенням».¹⁵

«Таунадау та етнічні збройні організації погоджуються [...] уникати використання будь-яких релігійних будівель, шкіл, лікарень, клінік та їх приміщень, а також важливих культурних місць та громадських місць в якості військових постів».¹⁶

Об'єднані Нації: Положення щодо заборони на використання шкіл у військових цілях у контексті миротворчої діяльності ООН

«Школи не повинні використовуватися військовими в ході їх операцій».¹⁷

Центральноафриканська Республіка: Захист шкіл від використання у військових цілях миротворчими силами ООН та поліцією у директиві Організації Об'єднаних Націй

“3. Сили MINUSCA (Багатопрофільна комплексна місія ООН зі стабілізації в Центральноафриканській Республіці) та Поліції не повинні використовувати школи для будь-яких цілей. [...] 4. Школи та університети, які функціонують, ніколи не повинні використовуватися будь-яким способом не за призначенням. Це також стосується шкіл та університетів, які закриті у вихідні та святкові дні, та під час канікул. 5. Залишені шкільні та університетські будівлі, окуповані силами MINUSCA чи Поліції, повинні бути негайно звільнені, щоб дозволити органам освіти якнайшвидше відновити їх функціонування. Усі ознаки мілітаризації або військових укріплень та споруд повинні бути повністю вилучені та демонтовані після виведення військових. Будь-яка шкода, заподіяна навчальному закладу, повинна бути швидко виправлена до передачі навчального закладу владі, щоб сприяти його поверненню до використання в освітніх цілях».¹⁸

Центральноафриканська Республіка: Застережні заходи щодо використання миротворців ООН та поліції для забезпечення безпеки навчальних закладів у директиві Організації Об'єднаних Націй

«Військовий та поліцейський персонал, якому поставлено завдання забезпечувати безпеку шкіл або університетів, повинен, за можливості, уникати входження до їх приміщень або будівель, щоб уникнути втрати цивільного статусу даних установ».¹⁹

¹³ Військова інструкція Закону датських збройних сил у міжнародних військових операціях, вересень 2016 року, стор. 45, 115, та 154.

¹⁴ Всеоб'ємна мирна угода, укладена між урядом Непалу та Комуністичною партією Непалу (маоїстською), 2006 р.

¹⁵ Угода про припинення вогню, укладена між урядом Шрі-Ланки та «Тиграми визволення Таміл-Ілам», 2002 р., ст. 2,3.

¹⁶ Загальнодержавна угода щодо припинення вогню між урядом Республіки Союз М'янми та Етнічними збройними організаціями, 2015 р.

¹⁷ Департамент операцій з підтримання миру Організації Об'єднаних Націй, Департамент польової підтримки ООН, Посібник для піхотних батальйонів Організації Об'єднаних Націй, т.1, серпень 2012 р., Розділ 2.13 (станом на 15 липня 2016 року).

¹⁸ Багатопрофільна комплексна місія Організації Об'єднаних Націй зі стабілізації в Центральноафриканській Республіці MINUSCA/OSRSG (Канцелярія Спеціального представника Генерального секретаря ООН) /046/2015, 24 грудня 2015 р.

¹⁹ Див. вищенаведений документ (18).

Об'єднані Нації: Аналіз прикладу використання шкіл у військових цілях у навчальних матеріалах для миротворців ООН щодо захисту дітей

«Вам повідомляють, що озброєне угруповання, що діє проти мирного процесу та вороже ставиться до Організації Об'єднаних Націй, здійснило напади у віддаленій частині вашої [зони відповідальності] поблизу кордону. Ви вирішили розгорнути мобільну оперативну базу (МОБ) у вказаній зоні. Коли ваша група прибуває до пункту призначення, командир визначає головне місце дислокації у початковій школі та пропонує використовувати приміщення у якості МОБ/ТОБ.²⁰

- Які вказівки ви даєте командирі групи і чому? (...)
- Що робити, якщо сили приймаючої країни, які борються з угрупованням противника, дислокуються у школі та запрошують вашу групу приєднатися до них для проведення спільної операції?

Зауважимо, що цей сценарій не є нападом на школу, а скоріше її використанням. Використання шкіл миротворцями ООН суворо заборонено. Існує застереження, що національним збройним силам дозволяється використовувати школи, якщо немає інших варіантів, але це слід розглядати, як крайній варіант у важкій ситуації. Таким чином, миротворці ООН повинні виступати за те, щоб усі збройні сили передислокувались, звільнивши при цьому будівлі та приміщення школи.

Під час обговорення (...) мають бути надані наступні відповіді:

- Які вказівки ви даєте командирі групи і чому? Миротворцям ООН заборонено використовувати будь-які школи для військових цілей. Посібник для піхотних батальйонів ООН суворо забороняє використання шкіл збройними силами (том 1, 2.13 - захист дітей).
- Що робити, якщо сили приймаючої країни, які борються з угрупованням противника, дислокуються у школі та запрошують вашу групу приєднатися до них для проведення спільної операції? Командир групи ООН повинен повідомити РЗД²¹ та надати всю відповідну інформацію: - Назву / місце розташування школи - Назву населеного пункту - Підрозділ збройних сил приймаючої країни, який дислокується у школі - Кількість солдат - Кількість та види зброї - Повне ім'я та звання місцевого командира та ін. 4. Командир групи ООН повинен виступати за те, щоб підрозділ негайно звільнив приміщення школи. Наявність в школі сил приймаючої країни підвищує ризик того, що школа стане об'єктом та буде знищена через бойові дії.²²

Люксембург: Зобов'язання щодо включення *Вказівок* у законодавство та військову доктрину

«Люксембург підтверджує своє зобов'язання включити *Вказівки* із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів у військові посібники, доктрини, правила ведення бою, оперативні накази та інші засоби розповсюдження інформації». ²³

Словенія: Зобов'язання щодо включення *Вказівок* у військові навчальні програми та концепції реформування сектору безпеки ЄС та НАТО

«Словенія включить *Вказівки* до професійної підготовки перед розгортанням цивільного та військового персоналу, який буде приймати участь у міжнародних операціях та місіях, а також у Довідник з міжнародного гуманітарного права для збройних сил Словенії. Словенія також буде докладати зусиль для включення *Вказівок* у концепції та оперативну діяльність ЄС та НАТО щодо реформування сектору безпеки». ²⁴

²⁰ Тимчасова оперативна база

²¹ Радник Організації Об'єднаних Націй з питань захисту дітей

²² Департамент операцій з підтримання миру ООН, Спеціалізовані навчальні матеріали для миротворців щодо захисту дітей. Посібник для тренерів, Модуль 6, с. 144-145.

²³ Політичні зобов'язання 213039, Всесвітній гуманітарний саміт, 2016 р.

²⁴ Лист Державного секретаря Міністерства закордонних справ Словенії до Державного секретаря Міністерства закордонних справ Норвегії від 12 квітня 2016 р.

Італія: Зобов'язання щодо включення *Вказівок* у вітчизняне законодавство та військову доктрину

«Італія буде продовжувати впроваджувати внутрішнє законодавство щодо заборони/обмеження використання шкіл та релігійних споруд у військових цілях». ²⁵

«Італія буде підтримувати включення *«Вказівок із захисту шкіл і університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів»* в систему військових навчальних посібників, доктрин та інших засобів поширення інформації». ²⁶

Норвегія: Забезпечення цивільного характеру об'єктів подвійного використання у випадку збройного конфлікту

«Багато військових баз Норвегії розташовані в малонаселених районах. У цих місцях є деякі об'єкти «подвійного використання»; це стосується будівель, які належать Збройним силам та передаються у розпорядження місцевого населення, просто через те, що будівництво вдвічі більшої кількості будівель було б фінансово не раціональним або навіть не доступним. Іноді вказані будівлі використовуються для навчання. Наприклад, тренажерні зали, що використовуються школами для фізичного виховання, також використовуються армією для фізичної підготовки збройних сил. ... У рамках процесу впровадження Міністерство оборони тлумачить *Вказівки* наступним чином: [...] Якщо збройні сили володіють нерухомістю/будівлями, що орендуються цивільними навчальними закладами, договори оренди таких об'єктів у майбутньому будуть містити умови щодо розірвання вказаних договорів у випадку збройного конфлікту на території Норвегії». ²⁷

Еквадор: Недоторканість студентських містечок університетів та покарання у випадку невиконання

«Студентські містечка університетів та технікумів є недоторканими та не можуть бути об'єктами обшуків, за виключенням випадків обшуку місця проживання особи, згідно із положеннями Конституції та закону. Вони повинні використовуватися виключно для виконання цілей та завдань, викладених у цьому законі.

Керівники студентських містечок відповідають за контроль та підтримання внутрішнього порядку. За необхідності забезпечення захисту з боку силових структур, законний представник відповідного закладу надає запит щодо вказаної допомоги та інформує головний колегіальний орган навчального закладу.

Особи, що погрожують вказаним студентським містечкам, будуть покарані відповідно до закону.

Корисні посилання:

Глобальна Коаліція на захист навчальних закладів від нападів, Коментар до *Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів*, 2015 р.

Глобальна Коаліція на захист навчальних закладів від нападів, Питання та відповіді стосовно Декларації про безпеку шкіл, 2017 р.

Глобальна Коаліція на захист навчальних закладів від нападів, Впровадження *Вказівок: Інструментарій для забезпечення розуміння та реалізації Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів*, 2017 р.

Human Rights Watch, Захист шкіл від використання у військових цілях: Закон, політика та військова доктрина, 2017 р.

²⁵ Політичні зобов'язання 207055, Всесвітній гуманітарний саміт, 2016 р.

²⁶ Політичні зобов'язання 207069, Всесвітній гуманітарний саміт, 2016 р.

²⁷ Витяг з виступу міністра оборони Норвегії пані Іне Еріксен Сьорейде, на конференції щодо безпеки шкіл, що відбулася 29 травня 2015 р. в Осло. Див. Звіт за результатами конференції щодо безпеки шкіл в Осло, Міністерство закордонних справ, Осло, Норвегія, 2015 р., стор. 19.

²⁸ Ley Organica de Educación Superior. Республіка Еквадор. Registro Oficial Suplemento 298 de 12-oct. 2010. Ст. 19

2. ЗБІР ДАНИХ ТА ДОПОМОГА ЖЕРТВАМ НАПАДІВ НА ОСВІТНІ УСТАНОВИ, ЇХ УЧНІВ/СТУДЕНТІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

- Докладати всіх зусиль на державному рівні для збору достовірних та відповідних даних про напади на освітні установи, а також про жертви таких нападів та про використання шкіл та університетів у військових цілях під час збройного конфлікту, в тому числі, використовуючи існуючі механізми моніторингу та звітності; сприяти такому збору даних; та надавати допомогу жертвам без будь-якої дискримінації.

Систематичний, стандартизований збір інформації допомагає виявити нові проблемні області, а також ті, для яких необхідно адаптувати існуючі засоби. Метою аналізу є розуміння характеру (тобто типу нападу, мотивацій, тенденцій та принципів), обсягу та масштабу нападів на навчальні заклади та використання шкіл та інших навчальних закладів у військових цілях, щоб повідомити про розробку та реалізацію заходів безпеки.

У 2005 році під керівництвом ООН Рада безпеки ООН впроваджує Механізм моніторингу та звітності (ММЗ), за допомогою якого ООН збирає та перевіряє інформацію щодо шести грубих порушень прав дітей, вчинених учасниками збройного конфлікту. Одним з таких порушень є напади на школи. З 2011 року, згідно із Резолюцією Ради Безпеки 1998 (2011), сторони конфлікту, які є причетними до регулярних нападів на школи або регулярних нападів чи погроз нападу на осіб, що пов'язані із школою та знаходяться під захистом, можуть бути перелічені Генеральним Секретарем ООН у додатках до свого щорічного звіту про дітей у збройному конфлікті. Використання шкіл у військових цілях не є підґрунтям для внесення сторін конфлікту до цього списку, однак спеціально контролюється згідно положень ММЗ.

Державні збройні сили повинні рапортувати по державному командному ланцюжку про будь-які напади на школи та університети, про використання шкіл або університетів у військових цілях державними та недержавними військовими угрупованнями та про державні або недержавні військові дії, що переривають освітній процес у зоні конфлікту. Там, де це можливо та дозволено, ММЗ ООН та/або відповідні місцеві та державні органи освіти також мають бути поінформовані.

Відповідний та ефективний процедурний план дій, який належним чином охоплює дії збройних сил, а також військових угруповань та будь-яких інших охоронних структур, що є активними під час збройного конфлікту, є вкрай необхідним для забезпечення необхідного догляду, підтримки та допомоги жертвам нападів на навчальні заклади.

Керівні питання та рекомендації

Нижче наведено невичерпний перелік керівних питань та рекомендацій, що можуть допомогти державам та іншим зацікавленим сторонам впровадити та реалізувати зобов'язання про збір даних та допомогу жертвам нападів на освіту.

-
- ☐ Чи здійснює уряд вашої країни **збір даних** про випадки нападів на школи та університети та їх використання у військових цілях, даних про напади на студентів та освітян з розбивкою за статтю, а також даних про здійснені заходи реагування у постраждалих від конфлікту районах, де розгорнуті ваші національні збройні сили?
-
- ✓ **Рекомендація:** здійснювати перевірку повноти даних з метою встановлення, яка інформація про напади та використання у військових цілях існує та яка ще потрібна. На підставі цієї перевірки та плану моніторингу, контролювати інциденти нападів та використання у військових цілях протягом тривалого часу, включно зі змінами у контексті конфлікту (сторони, динаміка, характер та наслідки), а також впроваджувати програми та політику захисту.
- ✓ **Рекомендація:** інтегрувати у державні звіти до **відповідних органів та механізмів з нагляду за виконанням договору інформацію про зусилля, направлені на моніторинг та запобігання нападам, захист навчальних закладів, студентів та вчителів від нападів та використання у військових цілях у ситуаціях збройного конфлікту, в якому задіяні ваші збройні сили.** Відповідні органи та механізми з нагляду за виконанням договору включають Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, Комітет з прав людини, Комітет з прав дитини, Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок та Універсальний періодичний огляд.
-
- ☐ Чи здійснювалася **підготовка ваших збройних сил з метою виявлення випадків нападів на навчальні заклади та їх військового використання та повідомлення про це** відповідним цивільним партнерам у районах конфлікту, де вони дислокуються?
-
- ✓ **Рекомендація:** Розробити форму звітування про напади та використання навчальних закладів у військових цілях. Звіти повинні містити назву та місце розташування школи та інформацію про керівництво школи та її тип, а також стать учнів. У випадку ідентифікованого нападу, звіти повинні включати інформацію щодо часу нападу, використаної зброї, чи мало місце грабування/мародерство, вербування, викрадення та/або сексуальне насильство, а також характеристику та чисельність злочинців. У звіті також має бути оцінка фізичної шкоди, спричиненої нападом, а також інформація про те, чи була установа закрита в результаті нападу.
- ✓ **Рекомендація:** включити у професійну підготовку перед розгортанням військ або Стандартні оперативні процедури **керівництво для збройних сил про те, як ідентифікувати та звітувати про напади та загрози нападів на навчальні заклади у зонах конфлікту.** Важливо пересвідчитись, що таке керівництво включає інформацію **щодо заходів безпеки та основних правил конфіденційності** та щодо взаємодії із учнями шкіл, іншими жертвами або свідками таких нападів, а також інформацію про **координацію з відповідними цивільними представниками**, що задіяні у моніторингу нападів на освітні установи або у заходах реагування на них.
-
- ☐ Якщо у вашій країні існує **Механізм моніторингу та звітності ООН (ММЗ) щодо грубих порушень прав дітей**, чи має ООН доступ до всіх постраждалих районів та до відповідних сторін для своєчасного збору даних та перевірки випадків нападів на школи або їх використання у військових цілях?²⁹
-
- ✓ **Рекомендація:** уможливити **доступ** представників ООН для здійснення ними моніторингу та перевірки випадків нападів на школи та їх використання у військових цілях.
-

²⁹ Більш детально див. у розділі ММЗ 4 нижче.

-
- ☐ Чи надає уряд вашої країни **допомогу (безпосередньо або шляхом фінансової чи технічної підтримки) жертвам нападів на школи та університети у зонах, що постраждали від конфлікту**, в тому числі, наприклад, медичний догляд, фізичну реабілітацію, психологічну підтримку, розміщення в інших школах, альтернативні способи навчання? Якщо так, то яким чином визначають отримувачів такої допомоги?
-
- ✓ **Рекомендація:** включити **підтримку жертв нападів** на школи та університети до **гуманітарних програм**, що реалізуються або підтримуються урядом вашої країни. Забезпечити, щоб ця підтримка враховувала різний досвід та потреби чоловіків та жінок.
- ✓ **Рекомендація:** включити **до відповідних програм допомоги заходи безпеки та критерії** з метою гарантувати, що допомога жертвам нападів на освітні установи на територіях, що постраждали від конфлікту, є **однаково доступною для всіх, як чоловіків, так і жінок**, та надається без дискримінації проти чи поміж жертв нападів, або між жертвами таких нападів та іншими особами, що потребують аналогічної допомоги.

Приклади

Інструкція ООН щодо типу необхідної інформації для документування нападів на школи та пов'язаних з ними осіб, що знаходяться під захистом, у рамках Резолюції Ради Безпеки 1998 (2011)

«Беручи до уваги фізичні напади на школи та лікарні, наступна інформація є ключовою для повного документування конкретних випадків:

- На яку школу чи лікарню було здійснено напад, включно із назвою школи або лікарні, її розташуванням (область, місто/село, вулиця або місцева назва розташування), способом адміністрування (державна/приватна), типом (постійна, тимчасова або мобільна), та чи використовувалася вона у військових цілях.
- Яка сторона конфлікту є відповідальною, в тому числі, за можливості, зазначити залучений підрозділ та командування, а також стандартну схему нападів визначених підрозділів або командування.
- Коли було здійснено напад, в тому числі дата та час, чи була установа відкрита, зачинена, покинута або використовувалася у військових цілях, та чи були присутні діти, навчальний або медичний персонал під час нападу.
- Яким чином було здійснено напад на установу, включно із засобами та методами вогню, тривалістю нападу, наявністю попереджень, а також попередній висновок щодо того, був напад навмисним чи невинуватим.
- Наслідки нападу з огляду на фізичну структуру будівлі, її ресурси та можливості функціонування після нападу, число дітей, які навчаються або лікуються до та після нападу, та вимушені переміщення, спричинені нападом».³⁰

«Напади на осіб, що пов'язані зі школами або лікарнями та перебувають під захистом, включно із вбивством, каліцтвом, пораненням, викраденням та використанням навчального та медичного персоналу у якості живого щита. Для запису та перевірки інформації щодо конкретних інцидентів, важливо знати якомога більше про жертв, включно з тим, чи брали вони безпосередню участь у військових діях або заподіяли шкоди ворогу, та, якщо це доречно, їхній вік, стать, етнічну групу, релігію, статус меншини, соціально-економічне становище, ймовірний зв'язок зі сторонами конфлікту, можливі попередні загрози або інші інциденти за участю будь-якої із сторін конфлікту.

³⁰ Офіс Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей у збройних конфліктах, *Інструкція стосовно Резолюції Ради Безпеки 1998 (2011)*, Нью-Йорк, травень 2014 р. (станом на 15 липня 2016 року).

Інструкція призначена, перш за все, для суб'єктів, які займаються збором даних в рамках Механізму моніторингу та звітування ООН (ММЗ), при цьому містить практичні вказівки щодо того, яку інформацію слід збирати, що також є корисним для представників, не задіяних у ММЗ.

На додаток, якщо особа вижила після нападу, важливо звернути увагу на тяжкість її поранень, здатність або бажання особи продовжувати свою викладацьку чи медичну діяльність, а також інформацію про те, чи були особи вимушено переміщені в результаті нападу». ³¹

Співробітництво між представниками цивільних громадян та військовими у сфері моніторингу тиску по відношенню до навчальних закладів під час Грузино-абхазького конфлікту

«Шкільна мовна політика була джерелом тиску під час Грузино-абхазького конфлікту у 1997 році. (...) У складі миротворчої присутності ООН, команда з трьох контролерів із додержання прав людини докладала всіх зусиль, щоб охопити необхідні аспекти, не дивлячись на ризик безпеці та нестачу можливостей. Для порівняння, більше ніж 100 військових наглядачів ООН із доступом до набагато кращих ресурсів, контролювали виконання угоди про припинення вогню. У своїх щоденних звітах про ситуацію стосовно порушень прав людини вони, як правило, лише зазначали: «відсутня інформація для звітування». (...) Військові наглядачі не вбачали у проблемі, що назрівала в секторі освіти, проблему безпеки, та не були поінформовані шукати її. Контролери намагалися змінити це шляхом проведення зустрічей для інформування всіх [військових] наглядачів щодо місцевих порушень прав людини, в тому числі у сфері освіти. В результаті, наглядачі почали визнавати, що мовне питання у школах є каталізатором для дестабілізації та насильства у вразливих районах. Вони почали включати інформацію щодо цього питання та відповідних порушень прав людини до своїх звітів про ситуацію. [Питання тиску, пов'язаного із мовою у школах] було винесено на військовий рівень, а також включено до політичного звітування Спеціальному представникові Генерального Секретаря ООН. В свою чергу, це призвело до проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи із представниками влади Грузії та Абхазії». ³²

Роль миротворчих батальйонів ООН у моніторингу грубих порушень прав дітей, в тому числі нападів на школи

«Організація Об'єднаних Націй затвердила спеціальну програму захисту дітей під час збройного конфлікту – Механізм Моніторингу та Звітування (ММЗ), до якого залучаються миротворчі місії, а подеколи і члени Ради Безпеки. В рамках цієї структури батальйони грають ключову роль, як учасники першого ешелону реагування. У ролі безпосередніх свідків подій, батальйони можуть бачити вербування та використання дітей в якості солдатів, сексуальне насильство, вбивство та каліцтво дітей, напади на школи та лікарні, а також викрадення дітей. Якщо увагу батальйону привертають конкретні інциденти, пов'язані з дітьми, військові повинні поінформувати про це найближчого офіцера місії з питань захисту прав дітей або агентство із захисту прав дітей (наприклад, ЮНІСЕФ) для призначення контролера, який пройшов професійну підготовку. Проте військові не повинні безпосередньо допитувати дітей чи розслідувати цей інцидент». ³³

Корисні посилання:

Канцелярія Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей у збройних конфліктах, *Інструкція стосовно Резолюції Ради Безпеки 1998 (2011)*, Нью-Йорк, травень 2014 р.

Всесвітній освітній кластер, *Захист навчальних закладів у країнах, постраждалих від конфлікту, Буклет 7 - Моніторинг та Звітування*, жовтень 2012.

Міжвідомчий постійний комітет, Керівництво з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації, 2007

Інструментарій INEE, Основні тематичні проблеми: психосоціальна підтримка

³¹ Див. вищенаведений документ (30), стор. 9.

³² Всесвітній освітній кластер, *Захист навчальних закладів у країнах, постраждалих від конфлікту, Буклет 7 - Моніторинг та Звітування*, жовтень 2012. (станом на 15 липня 2016 року).

³³ Департамент операцій з підтримання миру Організації Об'єднаних Націй, Департамент польової підтримки Організації Об'єднаних Націй, *Посібник для піхотних батальйонів Організації Об'єднаних Націй, т. 1*, серпень 2012 р., стор. 104 (станом на 15 липня 2016 року).

3. ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСНОЇ РОЛІ ОСВІТИ У ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ

- Прагнути забезпечити продовження навчального процесу під час збройного конфлікту, підтримувати відновлення навчальних закладів та, за можливості, здійснювати та полегшувати міжнародне співробітництво та надавати допомогу у програмах, які працюють з метою запобігання або реагування на напади на навчальні заклади, включно з імплементацією цієї декларації; та
- Розвивати, приймати та просувати підходи до освіти, що враховують можливі наслідки конфлікту (тобто “чутливі до конфлікту”) у міжнародних гуманітарних програмах і програмах розвитку, а також на національному рівні, якщо це доречно.

Забезпечення продовження навчального процесу під час збройного конфлікту є важливим, тому що це мінімізує переривання навчання та може забезпечити структуру, порядок та підтримку ровесників, що допомагає учням опанувати ситуацію конфлікту та долати психологічний стрес або травму. Під час збройного конфлікту безпечні школи також можуть полегшити дітям та молоді доступ до більш широкого спектру гуманітарних служб та важливої інформації, яка може захистити їх від торгівлі людьми, сексуального насильства та вербування зі сторони учасників військових дій. Переривання навчального процесу може знизити вірогідність того, що діти повернуться до шкіл, навіть якщо вони знову будуть відкриті та, на довготривалу перспективу, впливати на особисті досягнення та можливість країни відбудувати національну економіку.

Затвердження політики та програм у сфері освіти, які знизять наслідки напруженості між групами і підвищуватимуть соціальну єдність членів груп на шляху побудови миру, зменшує можливість нападів на заклади освіти та використання шкіл у військових цілях у майбутньому. Нерівність доступу до освіти може спричинити напруженість між групами, а також між громадянами та державою. Коли школа вважається продовженням держави, проти якої є претензії, вона також може стати вразливою до нападів. Програми та політики, що враховують можливі наслідки конфлікту, беруть до уваги проблеми, пов'язані із мовою навчання, нерівністю доступу, набором та розстановкою персоналу, а також змістом освітніх програм. Вони пропонують такі матеріали та підходи до освітніх програм, що підвищують безпеку, стійкість та соціальну єдність, тим самим забезпечуючи рівний доступ до навчання відповідної якості для всіх груп населення.

Керівні питання та рекомендації

Нижче наведено невичерпний перелік керівних питань та рекомендацій, що можуть допомогти державам та іншим зацікавленим сторонам впровадити та реалізувати зобов'язання щодо продовження навчального процесу під час збройного конфлікту, відновлення навчальних закладів, врахування можливих наслідків конфлікту для освіти, та міжнародної співпраці та допомоги:

- ☐ Чи підтримує або запроваджує уряд вашої країни **плани дій у надзвичайних ситуаціях** з метою зменшення ризику для навчальних закладів, розташованих у зонах, постраждалих від конфлікту, **відновлення доступу до освіти та забезпечення якісної альтернативної освіти** для учнів обох статей, чії школи більше не функціонують у зв'язку із нападами, використанням у військових цілях або загальною небезпекою у зонах, уражених конфліктом?

- ✓ **Рекомендація:** де це доречно, розробляти та підтримувати розробку **планів дій у надзвичайних ситуаціях** для забезпечення продовження навчального процесу у випадку нападу або використання шкіл або інших навчальних закладів у військових цілях. В таких планах розглянути тимчасові **альтернативні механізми надання освіти**, як-от альтернативні місця освіти, зміни, літні школи або вечірні заняття, тимчасовий простір для навчання. У планах дій у надзвичайних ситуаціях розглянути заходи щодо **зменшення можливих незапланованих наслідків** (наприклад, протиріччя із місцевим населенням у випадку вимушеного переміщення), а також ролі потенційних партнерів, як-от неурядові організації, які мають досвід у забезпеченні освітнього процесу за допомогою альтернативних механізмів. Забезпечити, щоб ці плани враховували різний досвід та потреби чоловіків та жінок.
- ✓ **Рекомендація:** в рамках всіх пов'язаних із освітою заходів зобов'язатися забезпечити відповідність до Мінімальних стандартів освіти, розроблених Міжорганізаційною мережею з питань освіти в надзвичайних ситуаціях, – всесвітньо визнаних стандартів освіти у контексті кризових ситуацій.³⁴ Переконайтеся, що гуманітарні заходи та заходи для розвитку, що базуються на цих міжнародних стандартах, покращать координацію, підтримають вдосконалене планування та реагування з боку освіти. З метою посилення безпеки, впроваджуйте рекомендації Глобальної коаліції на захист навчальних закладів від нападів (GCPEA), що викладені у її публікації «Що можуть зробити школи, щоб захистити навчальний заклад від нападу та використання у військових цілях» та додатку «Технічна інструкція: Що можуть зробити вчителі та керівники шкіл для захисту навчальних закладів від нападів».

- ☐ Якщо ваша країна **безпосередньо знаходиться у стані військового конфлікту**, яким чином приймаються рішення щодо **зачинення чи відновлення роботи навчальних закладів** у зонах, постраждалих від військового конфлікту?

- ✓ **Рекомендація:** забезпечити наявність у школах та на рівні громади належних **механізмів раннього попередження** для забезпечення вчасної та безпечної евакуації установ, що перебувають під загрозою нападу.
- ✓ **Рекомендація:** забезпечити, щоб **рішення про відновлення роботи** навчальних закладів у зонах ризику базувалося на адекватній оцінці захисту та безпеки (в тому числі переконайтеся, що як установи, так і під'їзні шляхи до них очищені від боєприпасів, що не розірвалися) та, бажано, шляхом перемовин зі сторонами конфлікту забезпечити безпечне середовище для відновлення роботи шкіл (наприклад, шляхом погодження кодексу поведінки).

- ☐ Чи існують **розроблені на національному, регіональному та глобальному рівнях політики, плани, стратегії та ініціативи, пов'язані з галуззю освіти**, куди можна було б включити **захист навчальних закладів від нападів та забезпечення безперервності освітніх процесів під час конфлікту**? Чи містяться в цих планах та ініціативах **підходи, що враховують можливі наслідки конфліктів**?

- ✓ **Рекомендація:** забезпечити, щоб будь-який аналіз проблем та прогалин у секторі освіти враховував **фактичний чи потенційний вплив конфлікту** (наприклад, ремонт, реконструкція пошкоджених шкіл, заміна втраченого навчального матеріалу), а також враховував витрати на впровадження поглиблених заходів безпеки та освітніх програм, що враховують можливі наслідки конфліктів.
- ✓ **Рекомендація:** розробити **політику, плани та програми, що враховують можливі наслідки конфліктів** та спрямовані на зменшення ризику майбутніх конфліктів, шляхом більш справедливого доступу груп населення до всіх рівнів освіти, мови навчання, набору і розстановки кадрів, а також до навчальних програм з підтримки миру; включати навчальні заклади до проектів із зменшення ризиків конфліктів та проектів з підвищення безпеки, що реалізуються чи підтримуються урядом вашої країни.

³⁴ Міжорганізаційна мережа з питань освіти у надзвичайних ситуаціях, *Мінімальні стандарти освіти: готовність, реагування, відновлення*, Нью-Йорк, друге видання, 2010 (станом на 15 липня 2016 року).

- Чи існують **адміністративні перешкоди для зарахування до шкіл**, які можуть залишити певні групи населення поза формальною системою освіти (наприклад, невизнання попередньої освіти чи неформальних освітніх програм, вимоги до попередніх шкільних записів, вимоги до свідоцтв про народження, виключення через вік, у тому числі при обставинах, коли доступ до освіти був порушений через конфлікт)?
- ✓ **Рекомендація: усунути бар'єри на шляху отримання освіти**, наприклад: шляхом усунення будь-яких проявів дискримінації під час процедур реєстрації, здачі вступних чи випускних іспитів, надання сертифікатів про визнання та еквівалентність освітніх програм для біженців; шляхом впровадження процесу підтвердження академічних досягнень, отриманих учнями в інших країнах, наприклад, учнями-біженцями чи репатріантами; або шляхом пошуку способів вирішення адміністративних перешкод при зарахуванні для навчання.
- ✓ **Рекомендація: у процесі консультацій з відповідними зацікавленими сторонами загалом переглянути політику та програми, пов'язані з освітою**, які можуть безпосередньо та/або опосередковано сприяти захисту освіти, наприклад, стосовно наступних аспектів: мова навчання, екзаменаційна взаємодія та визнання; прийняття на роботу, відбір кандидатів, призначення на посади та розмір оплати; або навчальний план, підручники та інші навчальні матеріали, з тим, щоб вони **ефективно сприяли забезпеченню доступу до освіти**.

Приклади

Африканський Союз: Захист шкіл від нападів та чутлива до конфлікту освіта в Стратегії континентальної освіти для Африки на 2016-2025 роки

«Останніми роками на африканському континенті спостерігалися жакливі напади екстремістських груп на школи та університети. Вказані напади та використання шкіл та університетів у військових цілях представляють собою значну загрозу для безпеки учнів, студентів та вчителів, оскільки вони пошкоджують та знищують нечисленну освітню інфраструктуру. Це призводить до високих показників відсіву зі шкіл, зменшення рівня зарахувань до школи та зниження як якості викладання, так і результатів навчання. Особливо негативно це позначається на дівчатах, оскільки це загострює проблеми, з якими вони стикаються у галузі освіти в зонах проведення конфліктів. Захист шкіл та університетів від нападів та збереження їх від використання у військових цілях є життєво важливим для забезпечення безперервності освітніх процесів під час військових дій та в постконфліктних обставинах. [...]

Конкретна мета 10 - Сприяти освіті миру та запобіганню і врегулюванню конфліктів на всіх рівнях освіти та для всіх вікових груп:

- а. Сформулювати національну політику в галузі освіти миру за участю відповідних міністерств, а також представників громадянського суспільства та громадських об'єднань, що діють на основі африканських цінностей та механізмів запобігання конфліктам та їх врегулювання
- б. Навчання вчителів, соціальних працівників, сил безпеки, представників релігійних організацій та громадянського суспільства в якості миротворчих представників та посередників
- в. Розробити та поширити навчально-методичні матеріали з питань освіти миру та періодично організовувати тренінги в школах, навчальних закладах, університетах та навчальних центрах для дорослих
- г. Використовувати поточний досвід інноваційного миробудівництва в різних африканських країнах та мережах, а також поширювати отриману інформацію

- д. Посилити ініціативи та заходи Міждержавного центру якості з питань освіти миру, який є спільнотою практиків та платформою для політичного діалогу та обміну досвідом». ³⁵

Палестина: Застосування стратегій зменшення наслідків кризи та ризиків надзвичайних ситуацій для захисту шкіл, учнів та вчителів, які перебувають у зоні ризику таких нападів у Секторі Гази

«У 2011 році Міністерство освіти і вищої освіти Сектору Гази співпрацювало з ЮНЕСКО з метою застосування Програми зменшення наслідків кризи та ризиків надзвичайних ситуацій, спрямованої на забезпечення безпеки вразливих шкіл шляхом реалізації комплексного підходу. Зокрема, було адаптовано принципи та належну практику зменшення ризику надзвичайних ситуацій в умовах конфлікту та конкретних обставинах у Газі. Одним із видів діяльності було навчання спільнот, що займаються питаннями освіти. Теми тренінгу включали:

- Застосування Мінімальних стандартів освіти в надзвичайних ситуаціях, розроблених INEE (Міжорганізаційною мережею з питань освіти в надзвичайних ситуаціях);
- Надання психосоціальної підтримки, в тому числі: фізичні вправи, ігри, вираження почуттів та навчання життєвих навичок;
- Ліквідація надзвичайних ситуацій;
- Планування на випадок надзвичайних ситуацій;
- Надання першої допомоги (у партнерстві з товариством Червоного Півмісяця);
- Виявлення підозрілих об'єктів та поводження з ними;
- Гасіння пожеж;
- Виявлення небезпек ураження електричним струмом та реагування на випадок ураження;
- Планування цивільної оборони;
- Закупівля та використання обладнання для забезпечення безпеки (наприклад, вогнегасники, генератори, ручні мікрофони, флуоресцентна форма для членів комітету з безпеки та засоби сигналізації для попередження школи у разі нападу); і
- Використання системи оповіщення на основі SMS (текстових повідомлень).

Іншим видом діяльності програми було визнання та підтримка розроблених на місцевому рівні стратегій захисту шкіл, як от:

- Вранці батьки телефонують вчителям, щоб дізнатися, чи безпечний маршрут до школи;
- Діти використовують лише заздалегідь узгоджені маршрути, щоб дістатися до школи та додому;
- Уникати використання шкіл для організації екзаменів у кінці року в районах з високим ризиком нападу; і
- Запобігання участі дітей у діяльності, що характеризується високою видимістю (наприклад, спортивні змагання в центральних районах тощо) і може привернути увагу нападників». ³⁶

³⁵ Африканський Союз, *Стратегія континентальної освіти для Африки на 2016-2025 рр.*, січень 2016 року (станом на 15 липня 2016 року), стор. 14

У січні 2016 року глави держав Африканського Союзу (АС) прийняли Стратегію континентальної освіти для Африки на 2016-2025 рр. в якості основи для трансформаційних систем освіти і професійної підготовки в Африці, відповідно до Цілі сталого розвитку 4. Одним із стовпів Стратегії є мирне та безпечне середовище для освіти, а напади та використання шкіл у військових цілях конкретно виділені в якості однієї з проблем. Стратегія також включає конкретну мету щодо сприяння освіти миру, запобігання та врегулювання конфліктів на всіх освітніх рівнях. Країни-учасниці АС, які вже схвалили Декларацію про безпеку шкіл, відіграли провідну роль у включенні вказаних елементів у Стратегію.

³⁶ Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів, *Що можуть зробити міністерства освіти, щоб захистити навчальні заклади від нападів та використання у військових цілях: «Набір заходів»*, 2015 рік, стор. 22.

Сомалі: Інтерактивне навчання з використанням навчальних радіопрограм

«Інтерактивне навчання з використанням навчальних радіопрограм може бути реалізоване в умовах низького бюджету та обмежених заходів безпеки. В період між 2009 та 2011 роками Інтерактивне навчання з використанням навчальних радіопрограм Центру розвитку освіти Сомалі (EDC) забезпечило послідовну передачу освітніх програм з письма, читання, арифметики, життєвих навичок, охорони здоров'я та запобігання конфліктам. Трансляції тривали по три години на день, до п'яти днів на тиждень і передавалися через FM-радіостанції на звичайні домашні радіоприймачі, що потенційно охоплювало понад 300 000 дітей. За допомогою інтерактивного навчання з використанням навчальних радіопрограм місцеві викладачі мали змогу проводити заняття. Одночасно вчителі навчалися інтерактивним методам навчання, таким як фізичні вправи, оповідання та пісні, що могли транслюватися по радіо. Після завершення програми в 2011 році Центр розвитку освіти Сомалі підписав ліцензійні угоди з Міністерствами освіти Сомаліленду, Пунтленду, Південним Центром (Федеральним) та іншими неурядовими організаціями (НУО), що дозволяють їм продовжувати використовувати розроблену програму та матеріали. За даними Центру розвитку освіти Сомалі, вказані міністерства продовжують реалізацію програми»³⁷

Нігерія: Альтернативна освіта для студентів, вимушено переміщених у зв'язку з конфліктом

«Ініціатива з безпеки шкіл (SSI) була започаткована у 2014 році Гордоном Брауном, Спеціальним послом ООН з питань глобальної освіти, та коаліцією керівників підприємств Нігерії у відповідь на напади на навчальні заклади у північних штатах Нігерії (тобто Адамава, Борно та Йобе), що здійснювались Боко Харам починаючи з 2012 року. У спробі зберегти безперервність освітніх процесів для дітей, які були внутрішньо переміщені внаслідок конфлікту у зазначених штатах, у 2015 році партнерами SSI (DFID, ЮНІСЕФ та Міністерство освіти) було розпочато розробку та вивчення можливостей для застосування декількох заходів, зокрема:

- Переміщення учнів загальноосвітніх шкіл з конфліктних зон у безпечні райони;
- Проведення агітаційно-просвітницьких зустрічей з приймаючою громадою щодо визначення їх здатності прийняти переміщених учнів/студентів;
- Зарахування переміщених студентів до звичайних шкільних програм у школах приймаючої громади;
- Адаптація шкіл до введення подвійних змін, а також призначення додаткових вчителів;
- Організація тимчасових шкіл у таборах для внутрішньо переміщених осіб; і
- Надання тимчасових наметів та навчальних матеріалів, щоб сприяти зарахуванню до школи та відвідуванню навчання учнями у таборах для переміщених всередині країни осіб».³⁸

Нігерія: Заява Директора з питань освіти Міністерства оборони на Конференції з питань безпеки шкіл у Буенос-Айресі

«Нігерія планує сформулювати національну політику щодо безпеки шкіл з метою залучення всіх зацікавлених сторін до впровадження *Вказівок*. Це має гарантувати, що всі зацікавлені сторони, такі як Міністерство оборони, Федеральне міністерство освіти та Міністерство закордонних справ, знають свої ролі та обов'язки щодо захисту навчальних закладів від нападів у Нігерії. Тому на Робочу групу з питань освіти в надзвичайних ситуаціях в Нігерії було покладено обов'язок підготувати доповідь почесному Міністру освіти для подальшого представлення та прийняття, пізніше цього року, на нараді Національної ради з питань освіти (NCE), яка є найвищим директивним органом у галузі освіти в Нігерії. Це забезпечить ефективне впровадження Декларації про безпеку шкіл в Нігерії. [...]»

В результаті, Міністерство оборони та Уряди штатів у Нігерії з метою пошуку наявних альтернатив планують переглянути рішення про використання чи окупацію шкіл у військових цілях або в якості оперативних баз. Разом з тим, постраждали студенти та учні розподіляються по інших школах

³⁷ Див. вищенаведений документ (36).

³⁸ Див вищенаведений документ (36).

відповідно до Програми переведення студентів в штатах Адамава, Борно та Йобе. Наразі 2400 студентів були розподілені у 43 Єдині Федеральні коледжі в північних частинах Нігерії. З усіма перерахованими вище заходами Нігерія до теперішнього часу прагне впровадити Декларацію про безпеку шкіл». ³⁹

Непал: Узгодження кодексів поведінки щодо захисту шкіл

«Протягом 2000-2003 років набрала обертів кампанія щодо збереження безпеки шкіл під час маоїстського повстання в Непалі, зокрема, завдяки підтримці ЮНІСЕФ та Всесвітній просвітницькій організації. Громадські активісти, в основному жінки, пройшли навчання, щоб залучити всіх учасників конфлікту до столу переговорів та узгодити кодекси поведінки щодо захисту шкіл та забезпечення безперервності освітніх процесів. Зацікавленими сторонами, які брали участь у цих переговорах, крім представників армії та маоїстів, були представники органів місцевого самоврядування та освіти, міліції, громадських організацій, адміністративних комітетів шкіл та політичних партій. Громадянське суспільство та місцеві представники засобів масової інформації також були задіяні як спостерігачі під час обговорення кодексів поведінки. Узгоджені кодекси поведінки часто демонструються на входах до шкіл. Зразок кодексу поведінки було створено ЮНІСЕФ; багато шкіл, зацікавлених у цій кампанії, прийняли всі положення цього зразку кодексу:

Зразок шкільного кодексу поведінки

- 1 Ні зброї на території.
- 2 Ні політичним мітингам або іншим заходам, які не входять до навчальної програми.
- 3 Ні арештам чи викраденням будь-якої особи в приміщенні.
- 4 Ні переслідуванням дітей у школах та за її межами.
- 5 Ні втручання у нормальний розвиток освітньої діяльності. (Страйки, переслідування вчителів, напади на школи.)
- 6 Ні використанню шкільної форми або приміщень у військових цілях.
- 7 Ніколи не розглядайте шкільні приміщення як можливу ціль, не використовуйте школу в якості озброєної бази, не використовуйте шкільну форму в якості камуфляжу.
- 8 Ми просимо всі сторони, сили безпеки та маоїстів, поважати ці правила, щоб допомогти нам зробити цю школу Зоною миру.

У 2004 році така ж стратегія була прийнята під час кампанії «Ласкаво просимо до школи», спрямованої на підвищення рівня зарахування початковими школами дівчат та маргіналізованих груп. Групи на рівні громад та вчителі звернулися до маоїстів, щоб забезпечити дотримання або невтручання у кампанію. Ця кампанія охопила 24 тисячі шкіл та додатково призвела до зарахування понад 500 тисяч дітей». ⁴⁰

³⁹ Витяги із заяви, зробленої директором з питань освіти Міністерства оборони Нігерії на Конференції з питань безпеки шкіл у Буенос-Айресі, 28-29 березня 2017 р.

⁴⁰ ЮНЕСКО, *Захист освітніх установ від нападів – огляд існуючого становища*, 2010 р., стор. 267-268 (станом на 15 липня 2016 року).

Корисні посилання:

Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів, *Що можуть зробити міністерства освіти, щоб захистити навчальні заклади від нападів та використання у військових цілях: «Набір заходів»*, 2015 рік.

Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів, *Що можуть зробити школи, щоб захистити навчальні заклади від нападів та використання у військових цілях*, 2016 рік.

Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів, *Технічний посібник: Що можуть зробити вчителі та керівники шкіл для захисту навчальних закладів від нападів*, 2017 рік.

Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів, *Керівництво з реалізації принципів державної відповідальності за захист вищої освіти від нападів*, 2016 рік.

Міжнародний інститут планування освіти, *Планування комплекту ресурсів з керівництвом для працівників галузі планування освіти, з питань забезпечення безпеки, стійкості та соціальної єдності*, 2015 рік.

Міжнародний інститут планування освіти, *Комплект ресурсів навчальних програм з практичними інструментами, стратегіями та вказівками щодо вирішення питань безпеки, стійкості та соціальної єдності у розробці, перегляді та впровадженні навчальних програм*, 2015 рік.

Освіта - понад усе, PEIC, *Вчимося жити разом: освіта для цілей врегулювання конфліктів, відповідальне громадянство, права людини і гуманітарні норми*, PEIC, 2013 рік.

Міжорганізаційна мережа з питань освіти у надзвичайних ситуаціях (INEE), *Мінімальні стандарти освіти: готовність, реагування, відновлення*, 2010 рік.

ЮНЕСКО, *Захист освітніх установ від нападів – огляд існуючого становища*, 2010 рік.

4. СПРИЯННЯ ОБМІНУ ТА ЗМІЦНЕННЮ ПОЛІТИЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЗАХИСТУ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА МІЖНАРОДНИХ ФОРУМАХ

- Підтримка зусиль Ради Безпеки ООН з питань дітей у збройних конфліктах, Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей у збройних конфліктах та інших відповідних органів, установ та агентств ООН; і
- Проведення регулярних зустрічей із запрошенням відповідних міжнародних організацій та представників громадянського суспільства з метою здійснення нагляду за впровадженням цієї декларації та використанням Вказівок.

Захист навчальних закладів під час збройних конфліктів, який намагається впровадити Декларація про безпеку шкіл, має особливий зв'язок з більш широким контекстом поняття захисту дітей під час збройних конфліктів, встановленим Організацією Об'єднаних Націй.

У 1997 році, після проведення першого всебічного дослідження питань впливу збройних конфліктів на дітей, що визначило дітей основними жертвами конфліктів, Генеральною Асамблеєю ООН були прийняті повноваження Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей у збройних конфліктах.⁴¹

У 1999 році Рада Безпеки ООН почала систематично вирішувати питання, що стосуються дітей у збройних конфліктах. У 2005 році Рада Безпеки ООН створила свою першу, і поки що єдину, тематичну робочу групу, завданнями якої є вивчення, запобігання та посилення відповідальності за грубі порушення прав дітей у збройному конфлікті.⁴²

Крім створення структури, яка підтримує зусилля ООН щодо захисту дітей у збройних конфліктах, Декларація про безпеку шкіл є точкою зближення, обміну та співпраці між державами, які поділяють спільні зобов'язання щодо захисту навчальних закладів під час збройних конфліктів. У травні 2015 року в Осло відбулася Конференція з безпеки шкіл, що започаткувала Декларацію про безпеку шкіл та стала першим кроком у процесі, що має на меті зібрати навколо цього питання дедалі більше держав, а також закріпити політичну підтримку та співпрацю навколо захисту навчальних закладів під час збройних конфліктів.

Керівні питання та рекомендації

Нижче наведено невичерпний перелік керівних питань та рекомендацій, що можуть допомогти державам та іншим зацікавленим сторонам впровадити та реалізувати зобов'язання щодо сприяння обміну та зміцненню політичної підтримки захисту навчальних закладів під час збройних конфліктів:

-
- ☐ Чи піднімав уряд вашої країни питання захисту навчальних закладів від нападів та/або захисту навчальних закладів від використання у військових цілях у заявах, зроблених під час дискусій на відповідних багатосторонніх форумах?
-

⁴¹ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/51/77

⁴² Резолюція Ради Безпеки ООН 1612 (2005)

- ✓ **Рекомендація:** послідовно піднімати питання захисту навчальних закладів від нападів та використання у військових цілях, а також необхідності продовження освітніх процесів в умовах збройного конфлікту під час **відповідних дискусій**, наприклад, у рамках відкритих дебатів Ради Безпеки з питань дітей у збройних конфліктах або захисту цивільних громадян, згадуючи **ухвалення вашою країною Декларації про безпеку шкіл та будь-які кроки, зроблені для її впровадження**, та закликаючи інші держави приєднатися до неї. Розгляньте здійснення таких заяв спільно з іншими державами, що схвалили вказану Декларацію.
- ✓ **Рекомендація:** спільно з державами-однодумцями прагнути **включення чи закріплення** посилань на захист навчальних закладів від нападів та використання у військових цілях, та необхідність продовження освітніх процесів під час збройних конфліктів, у **відповідних документах, що погоджуються**.
-
- ☐ Чи організовував або брав участь уряд вашої країни у **дискусіях або обміні стосовно Декларації про безпеку шкіл** з іншими державами, що схвалили цю Декларацію, іншими зацікавленими державами чи організаціями, які працюють за цією проблематикою?
-
- ✓ **Рекомендація:** стежити за діями, що **вживаються урядом вашої країни** після ухвалення Декларації про безпеку шкіл, із використанням, наприклад, цього Плану дій у якості посилання для того, щоб поділитися своїм досвідом з іншими зацікавленими державами.
- ✓ **Рекомендація:** активно **брати участь або організовувати обміни** з іншими країнами, що схвалили Декларацію про безпеку шкіл (або зацікавленими країнами) щодо заходів, прийнятих у зв'язку з ухваленням вказаної Декларації. Розглянути організацію **конференції щодо безпеки шкіл** за участю представників усіх країн, що схвалили Декларацію про безпеку шкіл, а також інших зацікавлених сторін.
- ✓ **Рекомендація:** включити до **двосторонніх дискусій** з іншими державами інформацію стосовно Декларації про безпеку шкіл та *Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів*.
-
- ☐ Чи надавав ваш уряд **політичну або фінансову підтримку діяльності ООН**, спрямованій на посилення захисту дітей у збройних конфліктах?
-
- ✓ **Рекомендація:** підтримувати та активно захищати діючий мандат **Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей та збройних конфліктів**, наприклад, шляхом створення чи приєднання до існуючих неофіційних «груп друзів з питань дітей у збройних конфліктах» або шляхом активного сприяння обговоренню щодо поновлення мандату, яке відбувається у Генеральній Асамблеї ООН кожні три роки.
- ✓ **Рекомендація:** якщо ваша країна є членом Ради Безпеки ООН:
- **активно взаємодіяти** у Робочій групі Ради Безпеки з питань дітей у збройних конфліктах.
 - підтримувати включення **спеціального потенціалу із захисту дітей** у повноваження миротворчих місій ООН, встановлених або поновлених під час вашого перебування в Раді Безпеки ООН.
- ✓ **Рекомендація:** надавати **фінансову підтримку** впровадженню Механізму моніторингу та звітності щодо грубих порушень прав дітей, під спільним керівництвом Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей у збройних конфліктах, ЮНІСЕФ та Департаменту операцій з підтримання миру ООН.

Приклади

Аргентина: Проведення Другої міжнародної конференції з безпеки шкіл

«Аргентинська республіка має честь організовувати Другу міжнародну конференцію з безпеки шкіл, надаючи простір для підтвердження зобов'язань щодо Декларації про безпеку шкіл та ефективного впровадження *Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів*, прийнятих на Першій міжнародній конференції з безпеки шкіл, що відбулася у травні 2015 року в Осло.

Складна міжнародна ситуація змушує нас думати про те, як запобігти негативному впливові глибокої політичної та гуманітарної кризи на добробут та майбутнє людства. Вона також закликає нас не бути байдужими до ситуації вразливості, від якої сьогодні страждає цивільне населення, і особливо діти, підлітки та молодь, які є головними жертвами збройних конфліктів. Коли школи використовуються у військових цілях, діти та молодь, у кращому випадку, припиняють навчання з усіма подальшими негативними наслідками. Проте, в найгіршому випадку, коли учні та студенти вимушені зіштовхуватись зі збройними силами, серед інших небезпек, існують ризики насильства, примусового вербування, сексуального насильства та торгівлі людьми, навіть після того, як збройні сили або озброєні недержавні суб'єкти залишили навчальні заклади. Це стосується мінування та залишків вибухових пристроїв.

Запобігання використанню навчальних закладів у військових цілях та збереження безперервності освіти може пом'якшити психосоціальні наслідки конфлікту та допомогти дітям та молоді зберегти відчуття нормального життя у розпал конфлікту, знайти притулок, коли їх оточення руйнується, і, головне, сприяє їхній готовності до відновлення майбутнього свого суспільства після закінчення конфлікту. [...]

У рамках наших обов'язків захищати права людини та зміцнювати міжнародне гуманітарне право, Аргентина запропонувала організувати Другу міжнародну конференцію з безпеки шкіл з метою привернути увагу всього світу до серйозності нападів на навчальні заклади у контексті збройних конфліктів, оцінити прогрес, досягнутий з моменту прийняття Декларації, та поділитись прикладами належної практики». ⁴³

Нова Зеландія: Заява, що заохочує підтримку *Вказівок у Раді Безпеки ООН*

«Нова Зеландія засуджує навмисний обстріл та використання у військових цілях шкіл, вчителів та учнів/студентів. Неприпустимо, щоб будь-яка дитина була позбавлена права на освіту. Жодна сім'я не повинна боятися, відправляючи свою дитину до школи. ... Сили оборони Нової Зеландії діють в рамках структурованої схеми щодо використання шкіл, що ґрунтується на таких основних принципах, як захист цивільного населення та дітей, а також повага до прав дітей на освіту. Нова Зеландія підтримує розробку (...) *Вказівок* та закликає інші держави робити так само». ⁴⁴

Малайзія: Заява про затвердження Декларації про безпеку шкіл в Раді Безпеки

«Ми також стурбовані почастищенням випадків нападів на школи та лікарні, а також використання шкіл у військових цілях, як державними, так і недержавними озброєними угрупованнями, що позбавляє тисячі дітей доступу до освіти та охорони здоров'я. Ґрунтуючись на закликах Ради Безпеки стосовно захисту шкіл від нападів та використання у військових цілях, що містяться в резолюціях 1998 (2011 року) та 2143 (2014 року), я радий оголосити про ухвалення Малайзією Декларації про безпеку шкіл, що була прийнята 29 травня в Осло.

⁴³ Вступне слово посла Педро Віллагри Делгадо, віце-міністра закордонних справ Аргентинської Республіки, Президента та Голови Конференції з питань безпеки шкіл, що відбулася 28 березня 2017 року у Буенос-Айресі (переклад GCPEA). Конференція у Буенос-Айресі з питань безпеки шкіл відбулася 28-29 березня 2017 року. Конференцію було організовано міністерствами оборони та закордонних справ Аргентинської Республіки, у ній взяли участь понад 250 учасників, що представляли 85 держав та ряд міжнародних, міжурядових та неурядових організацій.

⁴⁴ Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй, 7259-е засідання, Протокол засідання, 8 вересня 2014 року (S/PV.7259) (станом на 15 липня 2016 року).

Ми закликаємо всі держави-учасниці розглянути ухвалення Декларації, яка, зокрема, спрямована на підвищення рівня поінформованості щодо належної практики протидії використанню навчальних закладів у військових цілях під час збройних конфліктів та збереження шкіл як основи для навчання, а не кровопролиття». ⁴⁵

Нігерія: Заява щодо ухвалення Декларації про безпеку шкіл в Раді Безпеки

«В якості демонстрації прихильності нашої держави до благополуччя дітей, Нігерія була в одній з перших груп держав, які схвалили Декларацію про безпеку шкіл 29 травня в Осло (Норвегія). Декларація доповнює та посилює існуючу ініціативу нашої держави щодо безпеки шкіл, що була започаткована у 2014 році як частина програмних заходів Федерального уряду зі створення безпечних зон для навчання. *Вказівки* із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів слугують так званим компасом для направлення та посилення зусиль, спрямованих на досягнення цієї мети. Ми прагнемо до розповсюдження зазначених *Вказівок* та сприятимемо їхній реалізації. Ми дійсно переконані, що ця ініціатива буде сприяти реалізації та захищати право на освіту, а також запобігати перериванню освітніх процесів, притаманному для ситуацій, що виникають під час збройних конфліктів». ⁴⁶

Африканський Союз: Заклик Ради миру і безпеки Африканського союзу щодо підтримки *Вказівок*

«Рада закликає усі держави-учасниці, що перебувають у стані конфлікту, дотримуватися принципів міжнародного гуманітарного права та забезпечувати захист шкіл від використання у військових цілях. У цьому контексті, Рада позитивно сприйняла ініціативи, прийняті деякими державами-учасницями з метою забезпечення та захисту права дітей на освіту, а також сприяння безперервності освітніх процесів у ситуаціях збройних конфліктів. У зв'язку з цим Рада висловлює вдячність п'ятнадцяти (15) державам-членам АС, а саме: Центрально-Африканській Республіці, Чаду, Кот-д'Івуару, Кенії, Ліберії, Мадагаскару, Мозамбіку, Нігеру, Нігерії, Сьєрра-Леоне, Південно-Африканській Республіці, Південному Судану, Сомалі, Судану та Замбії, які вже схвалили *Вказівки* із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів, також широко відомі під назвою «*Вказівки* із безпеки шкіл», та закликали всі інші держави-учасниці АС, які ще не зробили цього, також ухвалити ці *Вказівки*. У цьому контексті, Рада підкреслила необхідність подальшого посилення *Вказівок*, щоб гарантувати їх застосовність до всіх ситуацій та обставин» ⁴⁷.

Сьєрра-Леоне, Замбія та Норвегія: Підтримка регіонального практичного семінару із впровадження *Вказівок*

У листопаді 2016 року Сьєрра-Леоне, Замбія та Норвегія спільно організували регіональний практичний семінар, присвячений впровадженню *Вказівок* країнами Африканського Союзу. Представники міністерств оборони та освіти, а також національних збройних сил 14 з 17 африканських країн, що ухвалили *Вказівки*, зустрілися з метою обміну досвідом та практичними навичками. ⁴⁸

⁴⁵ Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй, 7466-е засідання, Протокол засідання, 18 червня 2015 року (S/PV.7466) (станом на 15 липня 2016 року).

⁴⁶ Див вищенаведений документ (45).

⁴⁷ Рада миру та безпеки Африканського Союзу, 597-е засідання, 10 травня 2016 року, Заява для преси (PSC/PR/BR.(DXCVII)) (станом на 15 липня 2016 року).

Заява для преси була опублікована Радю миру та безпеки Африканського Союзу після Відкритої сесії від 10 травня 2016 року на тему: "Діти в збройних конфліктах в Африці, з особливим акцентом на захист шкіл від нападів під час збройних конфліктів". Під час Відкритої сесії Африканські держави, які вже схвалили Декларацію про безпеку шкіл, а також інші зацікавлені держави, підкреслили важливість захисту шкіл від використання у військових цілях, а також *Вказівок* та Декларації.

⁴⁸ Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів, Доповідь робочого семінару в Аддіс-Абебі щодо посилення ролі збройних сил у захисті навчальних закладів від нападів та використання у військових цілях під час збройних конфліктів в Африці, 2017 р.

5. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НАПАДИ НА НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ, ЇХ УЧНІВ/СТУДЕНТІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

- Розслідувати повідомлення про порушення застосовного національного та міжнародного права та, за необхідності, належним чином притягувати до відповідальності винних.

Ефективні механізми підзвітності також є ключовими засобами запобігання майбутнім незаконним нападам на навчальні заклади, їх учнів/студентів та вчителів під час збройних конфліктів. Як зазначив Спеціальний представник Генерального секретаря ООН з питань дітей у збройних конфліктах, утримувати вказані цільові навчальні заклади у підзвітності є найкращім засобом захисту зі стримування нападів на школи.⁴⁹

Держава зобов'язана проводити розслідування порушень національного та міжнародного права та притягати підозрюваних осіб до судової відповідальності. Командири зобов'язані запобігати подібним порушенням, забезпечувати, щоб їхні війська знали свої обов'язки, та ініціювати дисциплінарні заходи чи покарання у випадках порушення законодавства. Законодавчий орган країни зобов'язаний забезпечити ефективні штрафні санкції за порушення міжнародного законодавства в галузі прав людини та гуманітарного права.

На додаток до національних механізмів підзвітності існує ряд міжнародних механізмів для забезпечення дотримання міжнародного права в галузі прав людини, міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права. До них відносяться договірні органи, комісії з встановлення фактів, комісії з прав людини, спеціальні міжнародні кримінальні трибунали та Міжнародний кримінальний суд.

Для запобігання нападам на навчальні заклади, їх учнів/студентів та персонал, надзвичайно важливо, щоб держави активно використовували та підсилювали зазначені механізми підзвітності.

Керівні питання та рекомендації

Нижче наводиться невичерпний перелік керівних питань та рекомендацій, які можуть допомогти державам та іншим зацікавленим сторонам реалізовувати зобов'язання щодо забезпечення відповідальності за напади на освітні установи, їх учнів/студентів та працівників під час збройних конфліктів.

- ☐ Чи існують в національному законодавстві, національному військовому законодавстві чи у діючих військових доктринах чи практиці **положення**, які є обов'язковими для виконання збройними силами у вашій країні, в яких зазначено, що **напади не повинні бути спрямовані проти цивільних осіб** та що **цивільні об'єкти не повинні піддаватися нападам ні під час міжнародного, ні під час неміжнародного (внутрішнього) збройного конфлікту, окрім випадків, та тільки протягом такого часу, коли вони є військовими цілями?**
- ✓ **Рекомендація:** забезпечити, щоб внутрішнє законодавство та політика дозволяли **ефективно і систематично вивчати** заяви про напади на навчальні заклади, учнів/студентів та вчителів. Розглянути впровадження *однозначної* заборони нападів на навчальні заклади, що є порушенням міжнародного права.
- ☐ Чи здійснює уряд вашої країни **фактичну передачу до суду** справ щодо порушення законів, які забороняють напади, спрямовані проти мирних жителів та цивільних об'єктів як під час міжнародного, так і під час неміжнародного (внутрішнього) збройного конфлікту, окрім випадків, та тільки протягом такого часу, коли вони є військовими цілями?

⁴⁹ <http://www.protectingeducation.org/news/accountability-best-defence-deterring-attacks-schools-leila-zerrougui>

- ✓ **Рекомендація:** забезпечити передачу вашим урядом справ до **державних та військових судів та контроль за виконанням положень законодавства.**
 - ✓ **Рекомендація:** також забезпечити докладання вашим урядом зусиль щодо передачі справ до **Міжнародного кримінального суду.**
-
- ☐ Чи підтримує ваш уряд **зусилля, спрямовані на зміцнення міжнародної відповідальності** за напади на навчальні заклади, їх учнів/студентів та співробітників під час збройних конфліктів?
-
- ✓ **Рекомендація:** забезпечувати, щоб голоси вашого уряду **підтримували заходи щодо підзвітності** через міжнародні канали, такі як ICC, HRC, Робоча група Ради Безпеки ООН з питань дітей у збройних конфліктах, органи контролю за дотриманням договорів ООН, у тому числі Комітет з прав дитини, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, а також через Спеціальних доповідачів по країнах та Тематичних доповідачів ООН з відповідних питань, таких як Спеціальний доповідач з питання про право на освіту.

Приклади

Аргентина: Пряме згадування про освітні установи у визначенні військових злочинів

«Інші серйозні порушення законодавства та звичаєвої практики, що застосовуються в неміжнародних збройних конфліктах, в рамках міжнародного права ...: Навмисне спрямування нападів на будівлі, призначені для ... освіти ... за умови, що вони не є військовими об'єктами».⁵⁰

Демократична Республіка Конго: Судовий розгляд стосовно ймовірного злочинця, що підозрюється у нападах на освітні установи

«У серпні 2006 року Військовим трибуналом округу Ітурі було засуджено Іва Каву Пангу Мандро («Вождя Кави»), засновника партії «За єдність та захист цілісності Конго», у шести обвинуваченнях, у тому числі військових злочинах, що полягають в умисному спрямуванні нападів на освітні будівлі, нападів на школи, здійснені у жовтні 2002 року. Посилаючись на положення Конституції Демократичної Республіки Конго про те, що суди та військові трибунали можуть застосовувати міжнародні договори, трибунал безпосередньо застосував Римський Статут військових злочинів щодо умисного спрямування нападів на освітні будівлі. Каву було засуджено до 20 років в'язниці. Військовий трибунал округу Ітурі виклав у своєму рішенні п'ять складових злочину: (1) злочинець здійснив напад; (2) метою нападу була одна або більше будівель, призначених для потреб освіти або інших охоронюваних державою видів діяльності, зазначених у статуті (у випадку Кави принаймні дві школи); (3) злочинець мав намір здійснити напад на будівлю, яка не була військовим об'єктом; (4) вказані дії відбулися у контексті неміжнародного збройного конфлікту; і (5) злочинець усвідомлював обставини, що свідчили про наявність збройного конфлікту».⁵¹

Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії: Обвинувальний акт проти підозрюваних у нападах на освітні установи

«ПАСКО ЛЮБІЧИЧ знав або мав підстави знати, що члени 4-го батальйону військової поліції, які перебували під його командуванням та керівництвом, мали намір взяти або брали участь у безглуздому знищенні та розкраданні боснійських мусульманських осель, підприємств, релігійних та освітніх установ, власності та худоби, що належали цивільним особам, в містах і селах Бусовача, Ахмічі, Надючі, Пірічі, Лончарі та Оченічі, і не вжив необхідних та обґрунтованих заходів для запобігання подібним діям або

⁵⁰ Міністерство оборони, https://issuu.com/ceepade/docs/manual_derecho_humanitario, 2010 рік, стор. 94 (станом на 15 липня 2016 року).

⁵¹ Human Rights Watch, *Школи та збройні конфлікти, Глобальний огляд внутрішніх законів та державної практики щодо захисту шкіл від нападів та використання у військових цілях*, 20 липня 2011 року, стор. 44-45 (станом на 15 липня 2016 року).

покарання винних осіб. [...] Відповідно до вказаних дій та бездіяльності ПАСКО ЛЮБІЧИЧ вчинив: [...] Пункт 12: Знищення або навмисне заподіяння шкоди релігійним чи освітнім установам, ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ, у відповідності до Статей 3(д), 7(1) та 7(3) Статуту Трибуналу; [...]»⁵²

Комісія з розгляду претензій Еритреї та Ефіопії: Компенсація за напади на школи

«Виявивши, що протягом травня та червня 2000 року Ефіопія дозволила розкрадати та спалювати інфраструктуру в місті Гулудж, Комісія визнала Ефіопію відповідальною за 90% загальних збитків та шкоди майну в Гулуджі за цей період. Після встановлення 90% коефіцієнта, Еритрея вимагала компенсації в розмірі 9 688 554 ЕРН, а також 39 502 доларів США за п'ятнадцять будівель або груп будівель у Гулуджі: Центр охорони здоров'я, Склад Міністерства охорони здоров'я, Адміністрація Sub-Zoba, Будівля міської адміністрації, Поліцейська дільниця, будівля Суду, Адміністрація з водних ресурсів, школи, Міністерство сільського господарства Sub-Zoba, Управління PFDJ Sub-Zoba, Управління сухопутного транспорту, Управління NUEYS Sub-Zoba, приміщення NUEW, АЗС та Католицька церква. Ефіопія не висловила жодних конкретних зауважень на свій захист щодо претензій Еритреї відносно вказаних будівель ... Комісія призначає Еритреї компенсацію в розмірі 900 000 доларів США за 90% від загальних збитків та шкоди, завданої вищезазначеним будівлям або групам будівель [...]»⁵³

«[...] Свідчення свідків ефіопської сторони вказували на те, що в районі Буре відбувались значні обстріли, а в Далулі Вереда - більш обмежені. Ці докази загалом свідчать про значний майновий збиток у регіоні, включаючи шкоду численним контейнерам з водою, школам та клініці в Буре та прилеглих районах. Внутрішня доповідь щодо оцінки ESRDF, від листопада 2001 року, також посилялась на руйнування клініки та двох шкіл в Буре та Манді, хоча в цьому звіті не розглядався об'єм заподіяної шкоди, яка мала місце в регіоні ... Враховуючи, що масштаб збитків, спричинених порушеннями Еритреєю *jus ad bellum* (норм права, що регулюють законність застосування сили або вступу у війну) піддається певній невизначеності, і що причиною такої шкоди не є самі по собі порушення *jus in bello* (правил ведення війни), загальна сума компенсації за порушення Еритреєю *jus ad bellum* щодо громадських будівель та інфраструктури становить 3 500 000 доларів США».⁵⁴

Міжнародний кримінальний суд: Визнання зруйнованої школи репрезентованою жертвою у справі проти Томаса Лубанги

«У справі Міжнародного кримінального суду проти Томаса Лубанги, який звинувачується у мобілізації дітей віком до 15 років для участі у бойових діях, в загальній кількості залучено 99 потерпілих, які представлені сімома адвокатами. Адвокати потерпілих присутні в залі суду та можуть ставити запитання свідкам та передавати думку своїх клієнтів Суду. Одним з потерпілих є директор школи, який вважається потерпілим як у зв'язку з порушенням його особистих прав (а також непрямым потерпілим через його побиття внаслідок спроб втрутитися у процес вербування дітей зі своєї школи у солдати), так і в якості представника самої школи, яка була зруйнована і, станом на січень 2009 року, не була відновлена».⁵⁵

⁵² Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії (МКТЮ), *Прокурор проти Паско Любічіча: Доповнений обвинувальний акт* (Гаага, 26 вересня 2000 року). Див. також Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії (МКТЮ), *Прокурор проти Павла Стругара, Мілодрага Жокіча та Володимира Ковачевича: Доповнений обвинувальний акт* (31 березня 2003 року).

⁵³ Комісія з розгляду претензій Еритреї та Ефіопії, *Остаточне рішення: Вимоги Еритреї щодо відшкодування шкоди, між Державою Еритрея та Федеративною Демократичною Республікою Ефіопія*.

⁵⁴ Комісія з розгляду претензій Еритреї та Ефіопії, *Остаточне рішення: Вимоги Еритреї щодо відшкодування шкоди, між Державою Еритрея та Федеративною Демократичною Республікою Ефіопія*, 17 серпня 2009 року.

⁵⁵ Беде Шеппард, «Болісно і незручно: Відповідальність за напади на навчальні заклади», в ЮНЕСКО, *Захист навчальних закладів від нападів - огляд існуючого становища*, лютий 2010 року. Посилаючись на Міжнародний кримінальний суд, *Прокурор проти Томаса Лубанги Д'їло*, МКС-01/04-01/05, Рішення щодо звернення потерпілих до участі у судовому розгляді (15 грудня 2008 року), пункти. 105-111. Див. Також МКС, *Прокурор проти Томаса Лубанги Д'їло*, МКС-01/04-01/06-T-107-ENG ET WT, Процесуальні питання (Відкрита сесія) (26 січня 2009 року), стор. 44-45. Відповідно до Міжнародного кримінального суду, Правил процедури та доведення, МКС-ASP/1/3 (2002), потерпілими можуть бути як фізичні особи, так і «організації чи установи, які використовуються як релігійні, освітні, мистецькі, наукові або благодійні об'єкти, а також історичні пам'ятники, лікарні та інші гуманітарні місця та об'єкти, та яким завдано прямої шкоди».

Європейський суд з прав людини: Судове рішення у справі про напад на школу в Беслані, Російська Федерація, у 2004 році

«На завершення, Суд вважає встановленим той факт, що найменш як за кілька днів до цього, влада володіла достатньою конкретно інформацією щодо запланованого терористичного акту, спрямованого на навчальний заклад під час проведення урочистих подій, присвячених 1 вересня, на території поблизу Малгобекського району в Інгушетії. За оперативною інформацією ця загроза була зіставна зі значними нападами, які в минулому здійснювалися чеченськими сепаратистами, та які призводили до важких втрат. Загроза такого роду чітко вказувала на реальний і безпосередній ризик для життів потенційно цільових груп населення, в тому числі вразливої групи школярів, та їхньому оточенню, які прийматимуть участь у святкуванні Дня знань у вказаному районі. Органи влади контролювали ситуацію на достатньому рівні та, за необхідності, вжили б будь-яких заходів у межах своїх повноважень, які можна було б обґрунтовано застосувати для попередження або, принаймні, зменшення цього ризику. Хоча були вжиті певні заходи, в цілому, запобіжні заходи в даній справі можуть бути охарактеризовані як такі, що не відповідають наявним загрозам. Терористи змогли успішно зібратися, підготуватися, переміститися та захопити ціль, не зустрічаючи на своєму шляху ніяких запобіжних заходів безпеки. Жодна структура достатньо високого рівня не відповідала за врегулювання ситуації, оцінку та розподіл ресурсів, створення захисту для вразливої цільової групи та забезпечення ефективного стримування загрози та спілкування з польовими групами.

Суд повторює, що при підготовці заходів реагування на незаконні та небезпечні дії в умовах особливо нестабільних обставин, компетентні правоохоронні органи, такі як поліція, повинні мати певну свободу дій при прийнятті оперативних рішень. Такі рішення майже завжди ускладнюються [...] Однак такі заходи, у разі доцільності їх використання, повинні давати можливість запобігти або звести до мінімуму існуючий ризик. Що стосується вищезгаданих аргументів, Суд вважає, що у розглядуваній справі російська влада не вжила вказаних заходів.

За таких обставин Суд вважає, що стосовно всіх заявників у цій справі було порушено зобов'язання за статтею 2 [Про право на життя] [Європейської] конвенції [про права людини]».

Корисні посилання:

Беде Шеппард, «Болісно і незручно: Відповідальність за напади на навчальні заклади», в ЮНЕСКО, *Захист навчальних закладів від нападів - огляд існуючого становища*, лютий 2010 року.

Глобальний освітній кластер, *Захист освіти в країнах, що постраждали від конфліктів: Юридична відповідальність та обов'язок захищати* (буклет 2), жовтень 2012 року.

Human Rights Watch, *Школи та збройні конфлікти, Глобальний огляд внутрішніх законів та державної практики щодо захисту шкіл від нападів та використання у військових цілях*, липень 2011 року.

PEIS, *Захист освіти в умовах нестабільності і збройних конфліктів. Довідник з міжнародного права*, 2014 рік.

PEIS, *Освіта та закон про відшкодування в умовах нестабільності та збройних конфліктів*, 2014 рік.

⁵⁶ Європейський суд з прав людини, *Справа Тагаєвої та інших проти Росії*, 2017, пункти 491-493.

ДОДАТКИ

Декларація про безпеку шкіл

Вплив збройних конфліктів на освіту породжує ряд нагальних гуманітарних проблем, проблем розвитку та більш широких соціальних проблем. У всьому світі школи та університети зазнають бомбардувань, обстрілів та підпалів. Дітей, учнів, вчителів та викладачів вбивають, калічать, викрадають або безпідставно затримують. Крім того, сторони збройних конфліктів використовують освітні установи у якості баз, казарм або центрів затримання. Такі дії завдають шкоди учням, студентам та педагогічному персоналу, позбавляють величезну кількість дітей та студентів їх права на освіту, таким чином руйнуючи фундамент, на якому громади будують своє майбутнє. У багатьох країнах збройні конфлікти продовжують руйнувати не тільки шкільну інфраструктуру, але й надії та прагнення цілих поколінь.

Напади на освітні установи включають пошкодження будівель та насильство над учнями, студентами та працівниками освітньої галузі. Напади та загрози нападу можуть спричинити серйозну і довготривалу шкоду окремим особам та цілим спільнотам. Це може призвести до зниження доступу до освіти. Функціонування освітніх установ може бути припинене, а педагогічний склад та студенти волітимуть триматися подалі від загрози власній безпеці. Напади на школи та університети використовуються для розпалювання нетерпимості, породжують відчуження, стають основою для майбутньої гендерної дискримінації, створюючи перешкоди для навчання дівчат; вони увічнюють конфлікт між спільнотами, обмежують культурне розмаїття, позбавляють людей академічних свобод та прав на створення спільнот. У місцях, де освітні установи використовуються у військових цілях, збільшується ризик вербування та використання дітей збройними силами, та ризик зазнавання дітьми та молоддю сексуального насильства та експлуатації. І це, зокрема, може збільшити імовірність нападу на освітню установу.

На противагу цьому, освітня система може допомогти захистити дітей та молодь від смерті, травм та експлуатації; пропонуючи чіткий розклад та стабільність, вона може полегшити психологічний вплив збройного конфлікту та забезпечити доступ до інших життєво важливих послуг. Чутлива до конфлікту освіта дозволяє уникнути конфронтації та сприяє зміцненню миру. Освіта є основоположним елементом розвитку та повної реалізації прав і свобод людини. Ми зробимо все можливе, щоб освітні установи стали безпечними.

Ми вітаємо ініціативи окремих держав заохочувати і захищати право на освіту, а також сприяти продовженню освітнього процесу в ситуаціях збройного конфлікту. Продовження освіти може забезпечити людей життєво важливою інформацією про здоров'я, а також рекомендаціями про конкретні ризики в суспільствах, що знаходяться у стані збройного конфлікту.

Ми високо оцінюємо роботу Ради Безпеки ООН з питань дітей у збройних конфліктах і визнаємо важливість механізму моніторингу та звітності щодо грубих порушень прав дітей в умовах збройного конфлікту. Ми підкреслюємо важливість резолюцій Ради Безпеки 1998 (2011) і 2143 (2014), які, зокрема, закликають всі сторони збройного конфлікту утримуватися від дій, які перешкоджають доступу дітей до освіти, а також закликають держави-члени розглянути конкретні заходи щодо обмеження використання шкіл збройними силами та озброєними недержавними формуваннями із порушенням застосовних норм міжнародного права.

Ми вітаємо подальшу розробку *Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройного конфлікту*. *Вказівки* не мають обов'язкової юридичної сили, вони є добровільними керівними принципами, які не впливають на існуючі норми міжнародного права. Вони ґрунтуються на існуючому передовому досвіді і покликані забезпечити інструкції, що сприятимуть подальшому зниженню впливу збройних конфліктів на освіту. Ми вітаємо зусилля із розповсюдження цих *Вказівок* і сприяння їх реалізації серед збройних сил, збройних угруповань та інших відповідних структур.

Визнаючи право на освіту та роль освіти у розвитку взаєморозуміння, терпимості і дружби між усіма народами; сповнені рішучості поступово на практиці посилювати захист цивільних осіб, зокрема дітей та молоді, у збройних конфліктах; готові спільно працювати для забезпечення безпечних шкіл для

всіх; ми схвалюємо *Вказівки із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів* і маємо на меті:

- використовувати *Вказівки* і впроваджувати їх у внутрішню політику та робочі плани настільки, наскільки це буде можливо і доцільно;
- робити все можливе на національному рівні для збору достовірних даних про напади на освітні установи, про жертв нападів та про військове використання шкіл та університетів під час збройного конфлікту, у тому числі, через існуючі механізми моніторингу та звітності; для полегшення такого збору даних; і надання допомоги постраждалим без будь-якої дискримінації;
- проводити розслідування ймовірних порушень чинного національного та міжнародного права і, за необхідності, належним чином притягати винних до відповідальності;
- розвивати, приймати і сприяти чутливим до конфлікту підходам до освіти в міжнародних гуманітарних програмах та програмах розвитку, а також, за необхідності, на національному рівні;
- прагнути забезпечити продовження освіти під час збройного конфлікту, сприяти відновленню освітніх установ і, за можливості, забезпечувати і сприяти міжнародному співробітництву та допомозі програмам із запобігання або протидії нападам на освіту, зокрема, з метою реалізації цієї декларації;
- підтримувати зусилля Ради Безпеки ООН з питань дітей у збройних конфліктах, а також
- Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей у збройних конфліктах та інших відповідних органів, установ та агенцій ООН; та
- регулярно зустрічатися, запрошуючи відповідні міжнародні організації та громадянське суспільство, щоб оцінити впровадження цієї декларації і застосування *Вказівок*.

ДОДАТКИ

ВКАЗІВКИ ІЗ ЗАХИСТУ ШКІЛ ТА УНІВЕРСИТЕТІВ ВІД ВИКОРИСТАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Сторонам збройного конфлікту наполегливо рекомендується не використовувати школи та університети у будь-яких військових цілях. Незважаючи на те, що певні способи використання не суперечать законам збройного конфлікту, всі сторони повинні докладати зусиль для уникнення загрози безпеці учнів та студентів, та самому освітньому процесу, керуючись у своїй відповідальній діяльності такими принципами:

Вказівка 1: Діючі школи та університети у жодному разі не повинні використовуватися бойовими силами сторін збройного конфлікту у військових цілях.

(а) Цей принцип також поширюється на школи та університети, тимчасово зачинені у вільний від шкільних занять час, вихідні та свята, а також на час канікул.

(b) Сторони збройного конфлікту не повинні вдаватися до застосування сили або інших заохочувальних стимулів щодо адміністраторів навчальних закладів, щоб евакуювати школи та університети і зробити їх, таким чином, придатними для використання у військових цілях.

Вказівка 2: Школи та університети, які були покинуті або евакуювані через небезпеку, спричинену збройним конфліктом, не повинні використовуватися збройними силами сторін збройного конфлікту у будь-яких цілях, спрямованих на отримання військової переваги, за винятком випадків, коли відсутня будь-яка життєздатна альтернатива, і тільки доти, поки не з'явиться інший спосіб отримання рівноцінної військової переваги. Інші будівлі слід розглядати як кращі варіанти і використовувати замість шкільних та університетських будівель, навіть якщо їхнє розташування та планування менш зручне, за виключенням випадків, коли такі будівлі перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права (наприклад, лікарні), і маючи на увазі, що сторони збройного конфлікту повинні завжди вживати всіх можливих заходів безпеки, щоб захистити всі цивільні об'єкти від нападу.

(а) Будь-яке подібне використання залишених або евакуюваних шкіл та університетів має здійснюватися протягом мінімального необхідного періоду часу.

(b) Залишені або евакуювані школи та університети, які використовуються бойовими силами сторін збройного конфлікту у військових цілях, повинні залишатися доступними для того, щоб органи управління освітою могли якомога швидше знову відкрити їх після виведення збройних сил, за умови, що це не становитиме загрозу безпеці учнів та персоналу.

(c) Всі сліди та ознаки мілітаризації або фортифікації повинні бути повністю ліквідовані після виведення бойових сил, також повинні бути вжиті всі можливі заходи для максимально оперативного виправлення усіх збитків, завданих інфраструктурі установи. Зокрема, вся зброя, боєприпаси, рештки нерозірваних снарядів та інші сліди війни мають бути прибрані з території.

Вказівка 3: Школи та університети у жодному разі не дозволяється руйнувати заради того, щоб позбавити протиборчу сторону збройного конфлікту можливості використовувати їх у майбутньому. Школи та університети – зачинені після робочого дня, під час сесії або на канікули, евакуйовані або покинуті – є звичайними цивільними об'єктами.

Вказівка 4: У випадках, коли використання школи або університету бойовими силами сторін збройного конфлікту у військових цілях може, залежно від обставин, призвести до перетворення їх на військові об'єкти, яким загрожує напад, сторони збройного конфлікту повинні розглянути всі можливі альтернативні заходи, перш ніж нападати на такий об'єкт, зокрема, якщо обставини не перешкоджають цьому, заздалегідь попередити ворога, що напад буде здійснений, якщо він не припинить використання об'єкта.

(а) Перед здійсненням нападу на школу, яка стала військовим об'єктом, сторони збройного конфлікту мають взяти до уваги той факт, що діти мають право на особливий захист і повагу. Додатковим важливим фактором є потенційно можливий довгостроковий негативний вплив на доступ спільноти до освіти через пошкодження або знищення школи.

(б) Використання школи або університету бойовими силами однієї зі сторін конфлікту у військових цілях не є виправданням для протилежної сторони, яка захоплює ці об'єкти для продовження їх військового використання. Як тільки це стане можливо, будь-які ознаки та сліди мілітаризації чи укріплень мають бути ліквідовані, а сам об'єкт має повернутися у розпорядження цивільної влади з метою відновлення його освітньої функції.

Вказівка 5: Бойові сили сторін збройного конфлікту не мають використовуватися для забезпечення безпеки шкіл та університетів, крім випадків, коли альтернативні засоби забезпечення необхідної безпеки недоступні. Якщо це можливо, для забезпечення безпеки шкіл та університетів має використовуватися відповідним чином підготовлений цивільний персонал. За необхідності, слід також розглянути можливість евакуації дітей, студентів та співробітників у більш безпечне місце.

(а) Якщо бойові сили залучаються для забезпечення безпеки шкіл та університетів, слід, за можливості, уникати їх присутності на території або в будівлі установи, щоб уникнути втрати цивільного статусу даної установи та порушення навчального середовища.

Вказівка 6: Всі сторони збройного конфлікту повинні, наскільки це можливо і доцільно, включити ці *Вказівки* у свою доктрину, військові статuti, правила ведення бою, оперативні накази та інші засоби поширення інформації, для заохочення відповідної практики на всіх рівнях командування. Сторони збройного конфлікту повинні визначити найбільш ефективний спосіб реалізації цього завдання.

Фото на обкладинці ©ХедіннХаллдорссон/ФондДопомогиДітям

Початкова школа Сент-Крістофер, Бамбарі. З початком конфлікту між спільнотами в Центральнаафриканській Республіці у 2013 році 64% шкіл були сильно пошкоджені, знищені та розграбовані, що позбавило вчителів, учнів та членів громади їх засобів, матеріалів та обладнання для навчання.

Діти у багатьох районах пропустили приблизно два академічні роки. Ціле покоління знаходиться під загрозою залишитися безграмотними, не реалізувати свій потенціал і не внести вклад у розвиток країни.

В рамках проекту ЄС «Діти миру», «Фонд допомоги дітям» підтримує 27 шкіл у забезпеченні освітою в умовах здорового та захищеного навчального середовища при можливому виникненні конфліктів. Очікується, що понад 16 тисяч вразливих дітей, які постраждали від конфлікту, отримають користь від проекту. Освіта з особливим акцентом на культуру миру сприятиме подоланню порочного кола насильства та формуванню здатності у дітей швидше долати наслідки конфлікту.

Глобальна коаліція на захист навчальних закладів від нападів

Секретаріат

350 5-а Авеню, 34-й поверх, Нью-Йорк, 10118-3299

Телефон: 1.212.377.9446

Ел.пошта: GCPEA@protectingeducation.org

www.protectingeducation.org